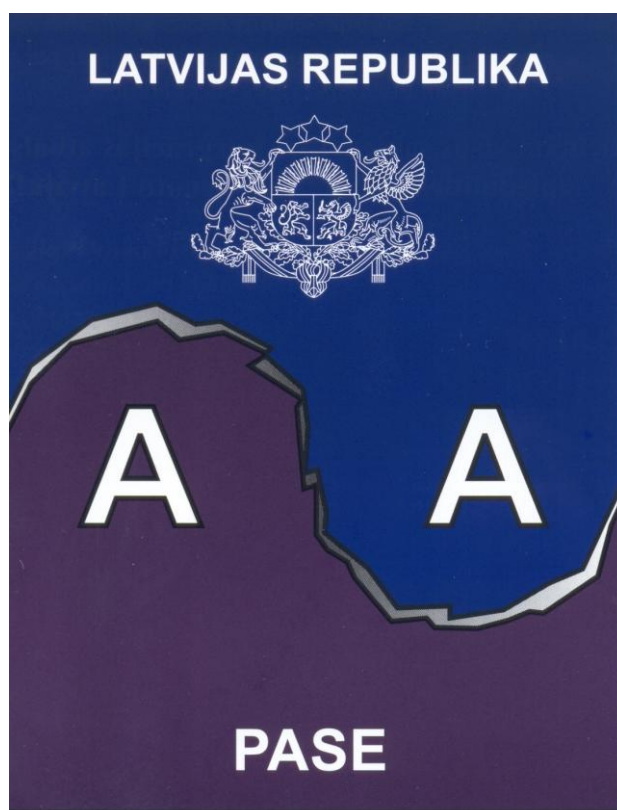

**LATVIJAS PILSONU UN NEPILSONU TIESĪBU
ATŠĶĪRĪBU**

SARAKSTS

**Latvijas Cilvēktiesību komiteja
Rīga 2010.**

Vladimira Buzajeva redakcija

LATVIJAS PILSONU UN NEPILSONU TIESĪBU ATŠĶIRĪBU SARAKSTS (situācija uz 2010.gada augustu)

1. Atšķirību saraksta vispārējs raksturojums

1.1. Monitorings

1.1.1. 1991. gada 15. oktobrī, kad bija pagājis tikai pusotrs gads kopš marta (1990.g.) LR Augstākās Padomes vēlēšanām un pusgads kopš marta (1991.g.) referenduma par neatkarību, Augstākā Padome pieņēma Lēmumu „Par Latvijas Republikas pilsoņu tiesību atjaunošanu un naturalizācijas pamatnoteikumiem” un līdz ar to atņēma politiskās tiesības apmēram vienai trešdaļai savu vēlētāju.

Gandrīz četru gadu ilgs laikposms bija nepieciešams, lai noteiktu šo „atstumto” cilvēku tiesisko statusu, kas tika fiksēts 1995. gada 12. aprīļa Likumā "Par to bijušās PSRS pilsoņu statusu, kuriem nav Latvijas vai citas valsts pilsonības". Šajā laikposmā izveidojušais tiesiskais vakuums tika aizpildīts ar visdažādākajiem likumiem, ar Ministru kabineta, atsevišķu ministriju un resoru normatīvajiem aktiem, ar pašvaldību lēmumiem un starptautiskajiem līgumiem, kuri noteica Latvijas pilsoņu un nākamo nepilsoņu tiesību atšķirības visdažādākajās sabiedrības dzīves sfērās. Tieši šajā periodā tika ieviestas 86 vai 64% no visām tām 133 atšķirībām, kuras ir fiksētas šajā pētījumā. Četras no šīm atšķirībām likuma pieņemšanas brīdī jau kļuva par spēkā neesošajām.

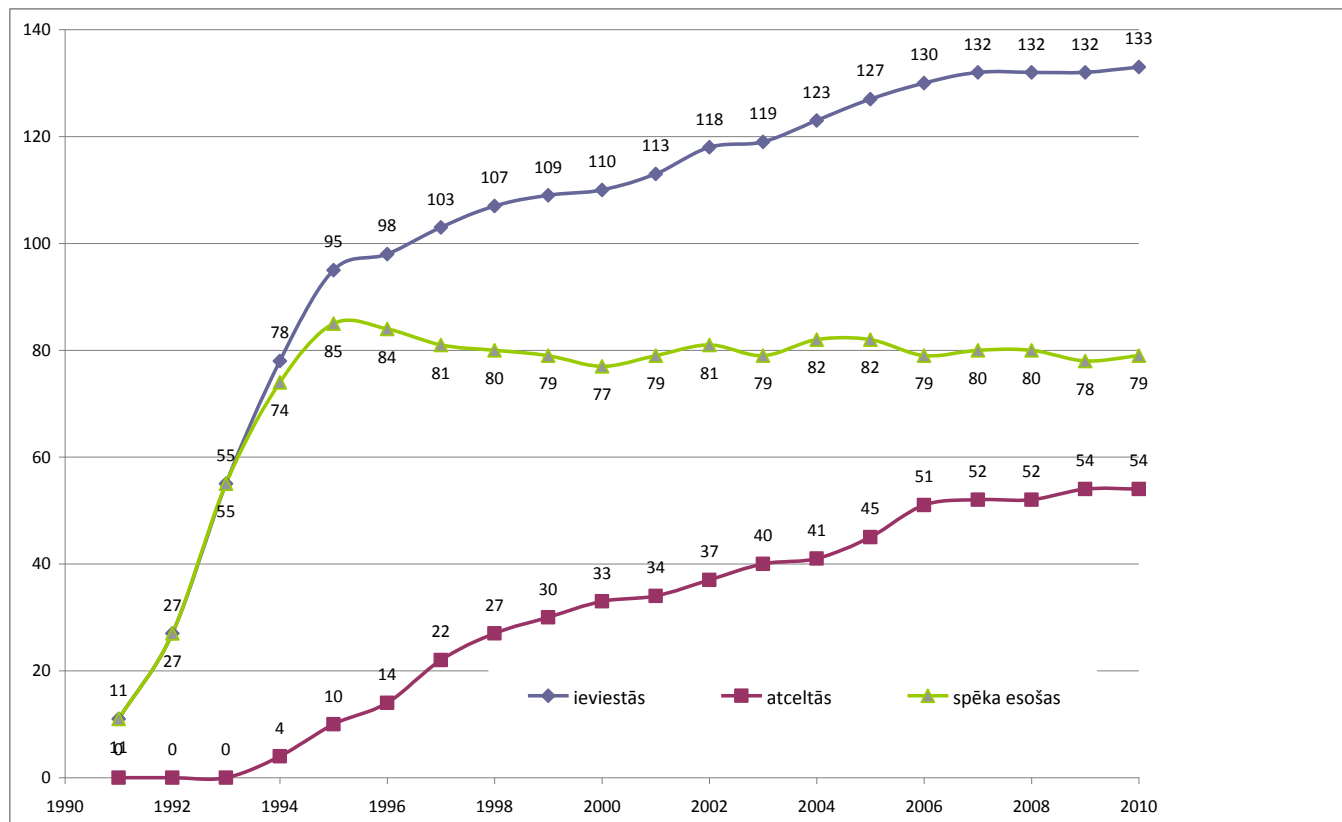
Likuma „Par to bijušās PSRS pilsoņu statusu ...” 2. panta 3. daļa noteica, ka "valsts varu un valsts pārvaldi realizējošām institūcijām ir pienākums nodrošināt šajā pantā minēto tiesību ievērošanu un nepieļaut šo tiesību ierobežošanu likumos, noteikumos, instrukcijās, rīkojumos un citos valsts un pašvaldību institūciju izdotajos aktos". Diemžēl 2000.gada 30.martā šis pants no likuma tika izsvītrots, turklāt, acīmredzami, priekšlaicīgi. Jau pēc likuma pieņemšanas bija parādījušās 47 jaunas tiesību atšķirības. Šajā periodā 50 atšķirības tika atceltas vai kļuva par spēkā neesošām.

1.1.2. Sakarā ar to, ka vienu pilsoņu un nepilsoņu tiesību atšķirību atcelšanu pavada jaunu ierobežojumu ieviešana, sarakstam tika piešķirts monitoringa raksturs. Tiek fiksētas gan spēkā esošās, gan arī spēku zaudējušās atšķirības ar to ieviešanas un atcelšanas datumiem.

Pašreiz mēs esam saskaitījuši 79 spēkā esošās Latvijas pilsoņu un nepilsoņu tiesību atšķirības (saraksts – 1. pielikumā) un 54 atceltās atšķirības (2. pielikumā). Katrā pielikumā īsumā tiek raksturota atšķirības būtība, norādīts attiecīgā normatīvā akta nosaukums un pieņemšanas datums, kā arī to pantu (punktu) numuri, kuri tieši diskriminē nepilsoņus. Nepieciešamības gadījumā ir norādīts tā normatīvā akta nosaukums un pieņemšanas datums, ar kuru pirmoreiz tika ieviesta diskriminējošā norma.

Atcelto atšķirību sarakstā tiek norādītas analogiskas ziņas par normatīvo aktu, kas atcēla ierobežojumus.

Pateicoties tam ir iespējams atveidot procesa dinamiku (1. zīm.).

1. zīm. Latvijas pilsoņu un nepilsoņu tiesību atšķirību dinamika

Acīmredzami, pilsoņu un nepilsoņu tiesību atšķirību ieviešanas vēsturi varētu sadalīt trijos periodos:

- lavīnveida pieaugums (1991.-1995.);
- nekonsekventi centieni samazināt atšķirību skaitu (1996. -2000.);
- dinamiskais līdzsvars (2001.-2010.).

1.2. Saraksta struktūra

1.2.1. Parasti vienai atšķirībai atbilst viens normatīvais akts. Bet pastāv arī izņēmumi, kad ar vienu normatīvo aktu (piemēram, leroču aprites likums) tiek ieviestas uzreiz dažas atšķirības: tiesības nodarboties ar tirdzniecību (nr. 57.), ieroču nēsāšanu (77.) un ieroču kolekcionēšanu (78.). Cits piemērs ir aizliegumi nepilsoņiem strādāt par policistiem, cietumsargiem, ugunsdzēsējiem un robežsargiem (numuri 13. 15.-17.), kurus pašreiz nosaka viens likums. Tomēr, neskatoties uz to, šie aizliegumi tika ieviesti dažādā laikā un ar dažādiem likumdošanas aktiem.

Kā pretēju piemēru, apkopojot informācijas apkopšanu, var minēt par 182 divpusējām vienošanām ar 100 valstīm un par 4 daudzpusējām ar vēl 65 valsti, kuras diskriminē Latvijas nepilsoņus salīdzinājumā ar LR pilsoņiem šo valstu teritorijās (3.pielikums). Attiecīgie likumi ir apvienoti 8 lielās grupās, katra no kurām attiecas uz vienu atšķirību (46., 55., 56., 59.-61., 66., un 73. numurs). Tanī pat laikā līgumi ar Vatikānu (45.) un Somiju (65.) nepilsoņu diskriminācijas ziņā izrādījās tik unikāli, ka viņus bija nepieciešams aplūkot, kā atsevišķas atšķirības.

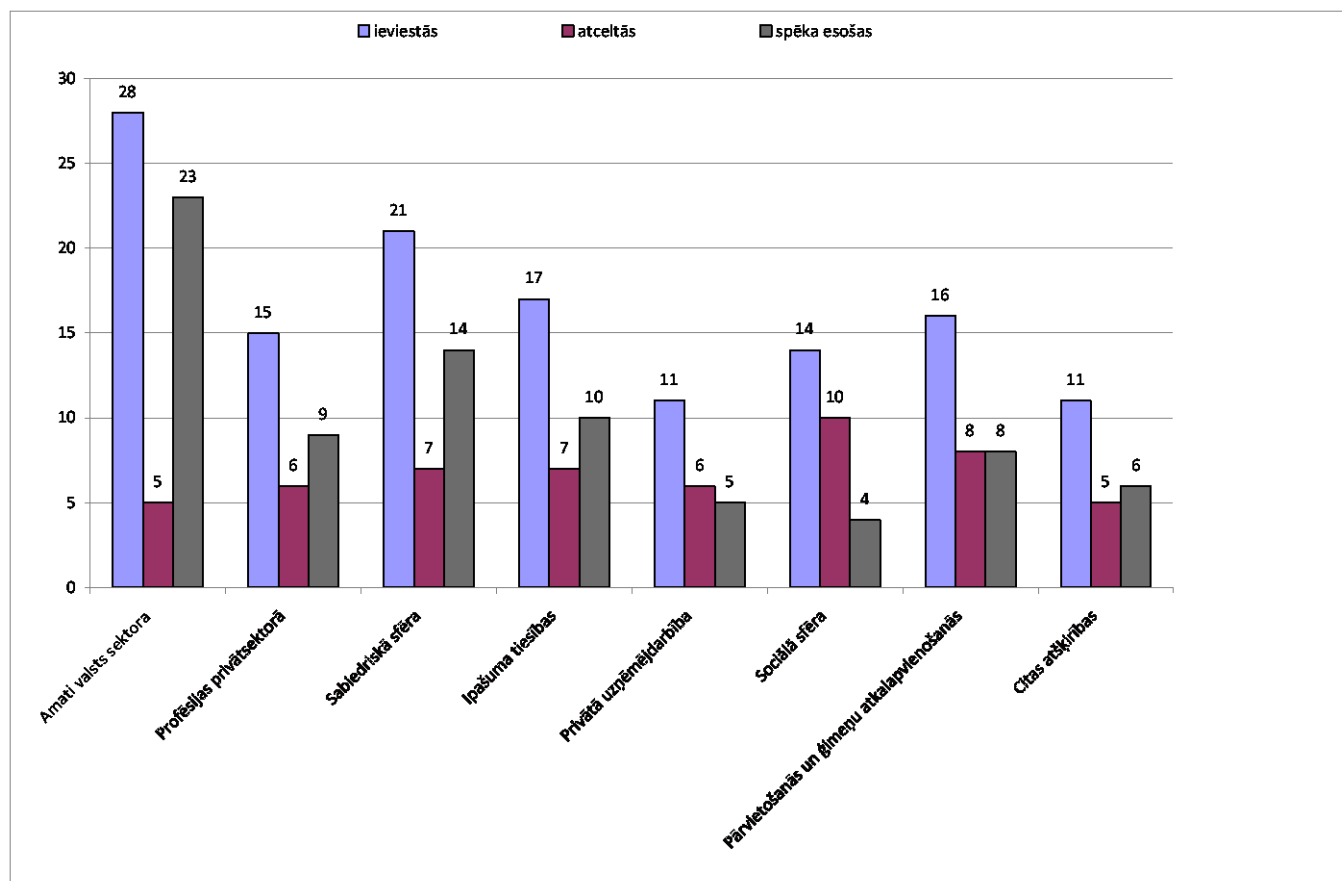
1.2.2. Pielikumos speciāli tika atzīmētas atšķirības, kad salīdzinājumā ar Latvijas nepilsoņiem kāda konkrēta priekšrocība tiek dota ne tikai Latvijas pilsoņiem, bet arī ārvalstniekiem – Eiropas Savienības pilsoņiem (16 no 79). Vēl tika atzīmētas tās atšķirības, kuru raksturs tišuprāt aizvairo nepilsoņus (25 no 79 atšķ.), kad līdzās ar nepilsoņiem kādas konkrētas tiesības tiek atņemtas alkoholiķiem, narkomāniem, psihiski slimajiem, teroristiem un naidīgo (pēc likumdevēju domām) organizāciju biedriem, kuri ir Latvijas pilsoņi.

Saprotams, ka Saeimas deputāti, kurus ievēlēja pateicoties nacionālo minoritāšu balsīm, bija izdarījuši daudz mēģinājumu atcelt tās vai citas pilsoņu un nepilsoņu tiesību atšķirības. 330 šādu mēģinājumu 7.-tās, 8.-

tās un 9.-tās Saeimu pilnvaru periodā tiek atainoti 4. pielikumā. Šādu mēģinājumu atcelt atšķirības kopējais skaits arī tiek minēts katrai no tām 1. un 2. pielikumā.

Šāda opozīcijas parlamentāriešu darbība pilnībā atbilda daudzām starptautisko cilvēktiesību aizsargājošo institūciju rekomendācijām, kas atreferētas 5. piel.

1.2.3. Sarakstā tiek izmantota sekojoša pilsoņu un nepilsoņu tiesību atšķirību klasifikācija (2.zīm.): atšķirības ieņemt tos vai citus amatus un izpildīt noteiktus darbus, attiecīgi: valsts (1), privātajā (2) un sabiedriskajā sektoros (3), ka arī tiesību uz privātīpašumu ierobežojumi (4), ierobežojumi nodarboties ar privāto uzņēmējdarbību (5), sociālās tiesības (6), ieceļošanas-izceļošanas un ģimeņu atkalapvienošanās tiesības (7) un citas tiesības, kas neiekļaujas iepriekšminētās klasifikācijas ietvaros (8).

2. Zīm. Atšķirību sadale pēc to tipiem

1.3. Publikācijas

1.3.1. Pirmoreiz šo tiesību atšķirību, kas ir nostiprinātas daudzos dažāda līmeņa varas institūciju aktos, sarakstu 1994. gadā sastādīja cilvēktiesību aizstāvju grupa B. Cileviča vadībā. Saraksts bija publicēts dažos Latvijas izdevumos, kuri iznāk krievu valodā, kā arī ārpus Latvijas robežām (sk., piemēram, 'Difference in Status and Rights between Citizens and Permanent Residents (Non-Citizens) of Latvia. By B.Tsilevich, A.Ruchkovsky [INSIGHT Ltd]. Promoting Human Rights and Civil Society in Central and Eastern Europe. Newsletter of International Helsinki Federation for Human Rights. Vienna, Austria, April 1994'). Ap 1995. gadu saraksts būtiski palielinājās.

Latvijas Cilvēktiesību komiteja (LCK), kopš 1997. gada septembra turpināja pētīt pilsoņu un nepilsoņu tiesību atšķirības. Pēdējo 13 gadu laikā LCK sagatavoja astoņus atšķirību sarakstu variantus: 1997. g. septembrī, 1998. g. aprīlī, 1999. g. februārī, 1999.g. decembrī, 2001.g. martā, 2003.g. decembrī, 2006. gada martā un 2007.gada augustā.

Pirms trīspadsmit gadiem sastādīdami savu pirmo atšķirību saraksta variantu, toreizējie LCK līdzpriekšsēdētāji Vladimirs Buzajevs, Genādijs Kotovs un Leonīds Raihmans (strādāja pie saraksta sastādīšanas vēl

B. Cilēviča grupā) deva svinīgu solījumu veikt procesa monitoringu līdz pat tam laikam, kamēr neizzudīs pēdējā atšķirība vai pēdējais nepilsonis. Kopš 2006.g. saraksta sastādīšanas darbā aktīvi iesaistījās patreizējais LCK līdzpriekšsēdētājs Aleksejs Dimitrovs. Pateicoties viņa centieniem ir būtiski samazinājies spēkā esošo atšķirību saraksts gan virtuālā ziņā (norādījumi uz kļūmēm sarakstā), gan realitātē (pateicoties tam, ka viņš strādāja par Saeimas PCTVL frakcijas konsultantu).

1.3.2. 1997. gadā dokuments tika publicēts toreiz vispopulārākajā krievu avīzē „SM”(«CM»)¹, 2006. – tas tika izdots kā atsevišķa brošūra², bet 2007. – tika iekļauts grāmatā ar raksturīgu nosaukumu „Latvijas nepilsoņi” («Неграждане Латвии»)³. Tikai partijas PCTVL⁴ mājas lapā vien 2007. gada atšķirību sarakstu caurlūkoja 25 000 reizes, tai skaitā 7 300 – latviešu valodā⁵.

2006. gada versija tika publicēta arī angļu valodā pielikumā grāmatai „Aukstā kara pēdējie gūstekņi”⁶, bet 2007. gada versija - pielikumā grāmatai „Neeksistējošās valsts pilsoņi”⁷. Tādā veidā saraksts arī bija nonācis, tostarp, līdz visiem priekšpēdējā sasaukuma Eiropas Parlamenta deputātiem un visiem Eiropas Cilvēktiesību tiesas Lielās palātas tiesnešiem. Pēdējiem saraksts tika nosūtīts 2008. gada jūlijā kā viena no atbildēm uz viņu jautājumiem, kas tika uzdoti lietās «Andrejeva pret Latviju»⁸ mutvārdu noklausīšanās procesā.

1.4. Apelācijas pie varas institūcijām

Saraksta 2007. gada versijas tulkojums latviešu valodā tika izgājis detalizētu pārbaudi valsts iestādēs, un tā teksta elementi divreiz tika pagodināti ar publikāciju oficiālajā laikrakstā «Latvijas Vēstnesis».

Pirmo reizi 2007. gada 11. oktobrī pielikumā PCTVL jautājumam reģionālās attīstības ministram⁹ tika publicēts pašvaldību saraksts, kurās nepilsoņus nepielaiž darbam komisijās un darba grupās, nosakot šo aizliegumu tieši savos normatīvajos dokumentos (34. atšķirība). Pēc jautājuma rezultātiem ministrija nosūtīja visām pašvaldībām vēstuli ar prasību atcelt likumam neatbilstošus ierobežojumus. Pašvaldību, kas tika izveidotas pēc 2009. gada jūnija, nolikumu izlases pārbaude ierobežojumus nepilsoņiem netika konstatējusi. Izņēmums ir Rīgas dome, kur nepilsoņi joprojām netiek pielaisti darbam Revīzijas komisijā.

Otro reizi - 2008. gada 7. februārī pielikumā jautājumam Ārlietu ministram¹⁰ tika publicēts nepilsoņus diskriminējošo starptautisko līgumu saraksts. Kopš tiem laikiem Ārlietu ministrijas prakse nedaudz uzlabojās. Ja līdz 2006. gadam diskriminējošo līgumu skaits tikai pieauga un sasniedza 156, tad 2007. gadā to palika 145, bet 2010. gadā kļuva 150. Tiesa gan, 2007. gada šādu līgumu skaita krišanās pārsvarā ir saistīta ar Eiroparlamenta deputātes Tatjanas Ždanokas pūlēm, kas nodrošināja nepilsoņiem bezvīzu ieceļošanu uzreiz 23 Eiropas valstīs.

1.5. LR Tiesībsargs

1.5.1. Agrāk vienīgā valsts iestāde, kura uzņēmās dot novērtējumu pilsoņu un nepilsoņu tiesību atšķirību sarakstam, bija Valsts Cilvēktiesību birojs, kas 1996. gada decembrī novērtēja atšķirību samērīgumu. No tām desmit atšķirībām, kuras tika atzītas par Latvijas starptautiskajām saistībām neatbilstošām, četras (numur 7, 8, 29, 51 no 2. piel.) tika atceltas 1997.-98.g.g., vēl trīs (numur 9, 10, 14) – laikposmā no 2000. līdz 2005. g.g., bet pēdējās trīs (numur 24, 28, 29 no 1. piel.) tā arī palika gaidot savu kārtu jau 14 gadu laikā.

Bet visvērienīgākā akcija, kuras mērķis bija iekļaut atšķirību sarakstu oficiālās juridiskās domas aprītē, bija PCTVL frakcijas veiktā saraksta iesniegšana Tiesībsarga ekspertīzei, kas notika 2007. gada 15. oktobrī, kad apritēja 16.-tā gadadiena kopš nepilsoņu rašanās. Tiesībsargs ierosināja pārbaudes lietu, kura turpinājās gandrīz gadu, un

¹ „CM”(„SM”) Nr. 238(13424) 1997. gada 17. oktobrī.

² Список различий в правах граждан и неграждан Латвии. - (Pilsoņu un nepilsoņu tiesību atšķirību saraksts) (B. Бузаев, А. Димитров, Г. Котов) Рига, ЛКПЧ, 2006- (V. Buzajevs, A. Dimitrovs, G. Kotovs. Rīga, LCK, 2006.)

³ В.В. Бузаев. «Неграждане Латвии». Рига 2007- (V. Buzajevs „Latvijas nepilsoņi”. Rīga, 2007.) : http://www.zapchel.lv/i/doc/Negrazhdane_Latvii.pdf

⁴ <http://www.zapchel.lv/?lang=ru&mode=elections&submode=razl>

⁵ <http://www.zapchel.lv/?lang=lv&mode=elections&submode=razl>

⁶ The Last Prisoners of the Cold War, Riga, 2006: http://www.zapchel.lv/i/doc/last_prisoners.pdf

⁷ Vladimirs Buzajevs, Aleksejs Dimitrovs, Tatjana Zdanoka. Citizens Of A Non-Existent State, Latvian Human rights Committee, Riga 2008: http://www.zapchel.lv/i/doc/citizens_nonexisting.pdf

⁸ Andrejeva v. Latvia [GC], no. 55707/00, ECHR 2009.02.18.

⁹ Deputātu jautājums Nr. 27/j9 „Par Latvijas nepilsoņu tiesību ierobežojumiem pašvaldību līmenī”

¹⁰ Deputātu jautājums Nr. 44/j9 „Par nevienlīdzīgu attieksmi pret LR pilsoņiem un LR nepilsoņiem dažos divpusējos un daudzpusējos starptautiskajos līgumos.

2008. gada 8. oktobrī¹¹ atzina 7 atšķirības no toreizējām 80 (pašreiz 24., 28.-30., 47., 51., 67. atšķ. no 1. piel.) par nesamērīgām, kuras būtu jāatceļ.

Diemžēl nekādus turpmākos soļus oficiālais Tiesībsargs nebija spēris. Vēl jo vairāk, katru reizi, kad atklājās procedūras iespēja iesniegt grozījumus attiecīgajiem likumiem, PCTVL frakcija rakstīja Tiesībsargam vēstuli ar lūgumu iesniegt grozījumus savā vārdā. Tiesībsargs atbildēja ar atteikumu – šī ir likumdevēju lieta, izmantojiet manu argumentāciju. PCTVL grozījumus iesniedza, bet pat Saeimas atbildīgo komisiju sēdēs nebija nedz atbalsta vēstuli, nedz pārstāvju no Tiesībsarga biroja.

2009. gada 15. oktobrī frakcija PCTVL pati iesniedza 7 likumprojektus¹² nulles lasījumā un ikreiz aizstāvēja tos, bet visi tie tika noraidīti jau nodošanas komisijās stadijā. Trešie pēc kārtas no tiem bija grozījumi LR advokatūras likumā. Autors, ieraudzīdams balsošanas rezultātus par pirmajiem diviem likumprojektiem, un atcerēdamies to faktu, ka Trešajā Reihā ebrejiem aizliedza strādāt par advokātiem, publiski salīdzināja¹³ ierobežojumu Latvijas nepilsoņiem sarakstu (80) un ierobežojumu nacistiskās Vācijas ebrejiem sarakstu (12 akti)¹⁴.

1.5.2. Tiesībsargs savā atzinumā attiecībā par pārbaudes lietu tostarp atzīmēja, ka «Šobrīd pastāv vairākas jomas, piemēram, īpašumtiesības, dalība pašvaldību vēlēšanās, nodarbinātība u.c., kur normatīvajos aktos Eiropas Savienības pilsoņiem ir paredzētas plašākas tiesības nekā Latvijas nepilsoņiem. Tas rada situāciju, ka Latvijā citu Eiropas Savienības valstu pilsoņiem ir noteikts plašāks tiesību kopums nekā Latvijas nepilsoņiem, kuriem parasti ir ciešāka faktiskā saikne ar Latviju un nav tiesiskas saiknes ar citu valsti. Nepārkāpjot ... minēto valsts mērķi samazināt personu bez pilsonības un arī nepilsoņu skaitu, būtu ieteicams, balstoties uz tiesībpolitiskiem apsvērumiem, pārvērtēt nepilsoņu tiesību apjomu un likumīgās intereses katru reizi, kad Latvijā kādas tiesības tiek piešķirtas Eiropas Savienības pilsoņiem».

Šādu atšķirību, kad līdzās ar LR pilsoņiem tās pašas tiesības bauda arī ES pilsoņi, bet Latvijas nepilsoņiem tās ir liegtas, pastāv 16 no 79.

Derētu atzīmēt, ka nav zināms neviens gadījums, kad kādas no privilēģijām, saskaņā ar kārtējo Regulu vai Direktīvu, būtu kļuvušas pieejamas ne tikai ES pilsoņiem, bet arī Latvijas nepilsoņiem.

1.5.3. Būtu lietderīgi pilnībā izklāstīt arī pirmos divus Tiesībsarga atzinuma punktus attiecībā par pārbaudes lietu:

«1. Valsts mērķis, kas izriet arī no starptautiskajām tiesībām, ir samazināt personu bez pilsonības un arī nepilsoņu skaitu. Nepilsoņa statuss tika veidots kā pagaidu statuss un nav Latvijas pilsonības paveids. Tādējādi, izvēloties šo politiku, valsts mērķis nav pilsoņa un nepilsoņa statusa saplūšana tos maksimāli pielīdzinot savās tiesībās, bet gan personu motivēšana iegūt pilsoņa statusu, kas tiem dotu pilnvērtīgu tiesisku saikni ar valsti un plašāku tiesību un pienākumu loku.

2. Latvijas valsts ir radījusi priekšnoteikumus, lai personas, kurām tika noteikts nepilsoņa statuss, varētu iegūt Latvijas pilsonību. Ir svarīgi, lai valstij būtu pretimnākoša attieksme pret potenciālajiem pilsoņiem un viņi būtu motivēti iegūt pilsonību. Viens no veidiem, kā valsts varētu mazināt nepilsoņu skaitu, ir informējot un motivējot bērnu vecākus reģistrēt savus jaundzimušos bērnus par pilsoņiem. Par efektīvu līdzekli uzskatāma šīs reģistrācijas kārtības vienkāršošana, lai to būtu iespējams izdarīt vienlaicīgi ar bērna reģistrēšanu».

Kā valsts pilda šo savu mērķi, kas attiecas uz nepilsoņu skaita samazināšanu, tiek izklāstīts turpmāk 2. p..

1.6. Jaunās saraksta versijas salīdzinošais raksturojums

Triju gadu periods starp divām atšķirību saraksta versijām nebija novedis pie šo atšķirību skaita ievērojamas samazināšanas (vai palielināšanas).

Tika atceltas divas atšķirības no iepriekšējām 80:

- pēc pašvaldību apvienošanas un 2009. gada jūnija vēlēšanām no pašvaldību nolikumiem izzuda ierobežojumi nepilsoņiem piedalīties aptaujās (17. atšķirība no 2. piel.) ;
- likvidēts tiesas piesēdētāju institūts un līdzās ar to arī ierobežojums nepilsoņiem tikt ievēlētiem par tiesas piesēdētāju (18. atšķ. no 2. piel.).

¹¹ Atzinums pārbaudes lietā par atšķirībām starp Latvijas Republikas pilsoņu un nepilsoņu tiesībām: http://www.tiesibsargs.lv/lat/petijumi_un_viedokli/viedokli/?doc=396

¹² Likumprojekti numur номер Lp1467-1473

¹³ 15.10.2009. Saeimas sēdes stenogramma : <http://www.saeima.lv/steno/Saeima9/091015/st091015.htm>

¹⁴ Sk., piemēram , В.В. Энгель, курс лекций по истории евреев в России, тема 16 «Евреи СССР накануне II мировой войны» - (ebreju vēstures Krievijā lekciju kurss, 16. tēma „PSRS ebreji Otrā Pasaules kara priekšvakarā”) : <http://ihistory.nfurman.com/russ/russ001-16.htm>

Viena no atšķirībām (numur 30 2. piel.) tika kļūdaini iekļauta spēkā esošo sarakstā 2007. gada versijā, kaut arī tā zaudēja savu spēku vēl 2006. gadā.

Toties tika konstatēts vēl 1995. gadā ieviestais un no mūsu puses neievērotais ierobežojums nepilsoņiem uz bezdarbnieka pabalsta apmēru (numur 63 no 1. piel.), kas ir atkarīgs tai skaitā arī no padomju laika stāža, kas uzkrāts ārpus Latvijas teritorijas.

Sakarā ar pašvaldību reorganizāciju (sk. arī 1.4.p.) no dokumentu komplekta ir izslēgts bijušais 2. pielikums ar to pašvaldību sarakstu, kuras nepielaiž nepilsoņus darbam komisijās un darba grupās. Attiecīgi mainījās turpmāko pielikumu numerācija.

Toties visai būtiski tika papildināts 3. pielikums, kas satur jau nevis 211, bet 253 to līgumu aprakstu, kuri attiecas uz nepilsoņu diskrimināciju.

4. pielikums, kurā tiek raksturoti mēģinājumi atcelt tās vai citas atšķirības, 242 elementu vietā satur jau 330. No 29 līdz 37 pieauga mēģinājumu dot nepilsoņiem tiesības piedalīties pašvaldību vēlēšanās skaits (33. atšķirība no 1. piel.), kuri tradicionāli tiek uzskaitīti atsevišķi.

5. pielikuma, kurā tiek uzskaitītas starptautiskās rekomendācijas par atšķirību saraksta samazināšanu, apjoms palielinājās gandrīz divreiz. Kaut gan tās 8 jaunās rekomendācijas, kuras tika dotas Latvijai laikposmā starp saraksta redakcijām, tikpat sekmīgi tiek ignorētas no Latvijas puses, kā arī iepriekšējās 10. Ārlietu ministrijas mājas lapā pat parādījās speciāla nodaļa, kurā teorētiski tiek pamatotas Latvijas tiesības ignorēt starptautiskās rekomendācijas¹⁵.

2. Masu bezpilsonības samazināšanās

2.1. Nepilsoņu skaita samazināšanās tempi un iemesli

2.1.1. Likumdošanu, kas regulē Latvijas pilsoņu un nepilsoņu statusu, kā arī pārejas noteikumus no viena statusa uz citu, mēs jau daudzkārt bijām aprakstījuši¹⁶.

Izejot no nepilsoņu skaita samazināšanas viedokļa, interesanti šķiet vēsturiskie laikposmi kopš LR Augstākās Padomes lēmuma „Par Latvijas Republikas pilsoņu tiesību atjaunošanu un naturalizācijas pamatnoteikumiem” (15.10.1991) pieņemšanas brīža līdz naturalizācijas procesa sākumam (01.02.1996) un, attiecīgi, kopš naturalizācijas procesa sākuma līdz mūsdienām.

Pirmajā laikposmā tika veikta iedzīvotāju reģistrācija. Tās personas, kuras bija pirmskara Latvijas pilsoņi, kā arī viņu pēcnācējus, reģistrēja kā jaunas neatkarīgas valsts pilsoņus. Pārējos vai nu reģistrēja ledzīvotāju Reģistrā kā personas bez noteikta statusa (bijušās PSRS pilsoņi) vai arī viņus atteicās reģistrēt (pārsvarā pretlikumīgi). Daļa no tiem pieņēma citu valstu pilsonību, pārsvarā Krievijas.

2.1.2. Visai aptuvenu nepilsoņu zuduma pirmajā laikposmā novērtējumu varētu izdarīt, vadoties no diviem avotiem:

- pēc opozīcijas deputātu pieprasījuma izsniegtajiem ledzīvotāju Reģistra datiem uz 1993. gada 9. augustu;
- pēc 1996. gada 1. janvāra oficiālās statistikas.

Attiecīgi, 1993. gadā iedzīvotāju skaits sastādīja 2 606 176, pilsoņu skaits – 1 729 740, reģistrēto pastāvīgo iedzīvotāju – 714 980, neregistrēto personu – 161 456 cilvēku.

Līdz 1996. gada sākumam Latvijā dzīvoja 2 459 631 cilvēku, tai skaitā Latvijas pilsoņu – 1 786 211, nepilsoņu – 670 478, ārvalstnieku – 12 842.

Dabiskā zuduma dati latviešu un nelatviešu vidū laikposmā 1993. gada augustam līdz 1996. gada janvārim (ir zināmi ikgadējie dati) sastādīja, attiecīgi, 16 160 un 22 823 cilvēku. Izejot no latviešu novērtētā skaita 1995. gadā, kas sastādīja 1 378 194 cilvēkus, un minējuma par to, ka visi latvieši ir pilsoņi, pilsoņu dabiskais zudums sastādīja 17 682, nepilsoņu – 21 301 cilvēks.

No 161 456 iedzīvotājiem, kuri uz 1993. gada augustu nebija reģistrēti ledzīvotāju Reģistrā, daļa tika vēlāk reģistrēta kā pilsoņi. Ja pieņemt, ka personas, kas tika reģistrētas kā nepilsoņi, nebija mainījušas savu pilsonību, tad «papildu pilsoņu» skaita novērtējums : 1 786 211 – 1 729 740 + 17 682 = 74 153 cilvēku.

Nepilsoņu skaits, kas nebija reģistrēts Reģistrā – 87 303 (161 456-74 153), kopējais nepilsoņu skaits 1993. gada augustā - 802 283 (714 980+87 303), bet viņu zudums aprēķina laikposmā – 131 805 (802 283-670 408) cilvēku.

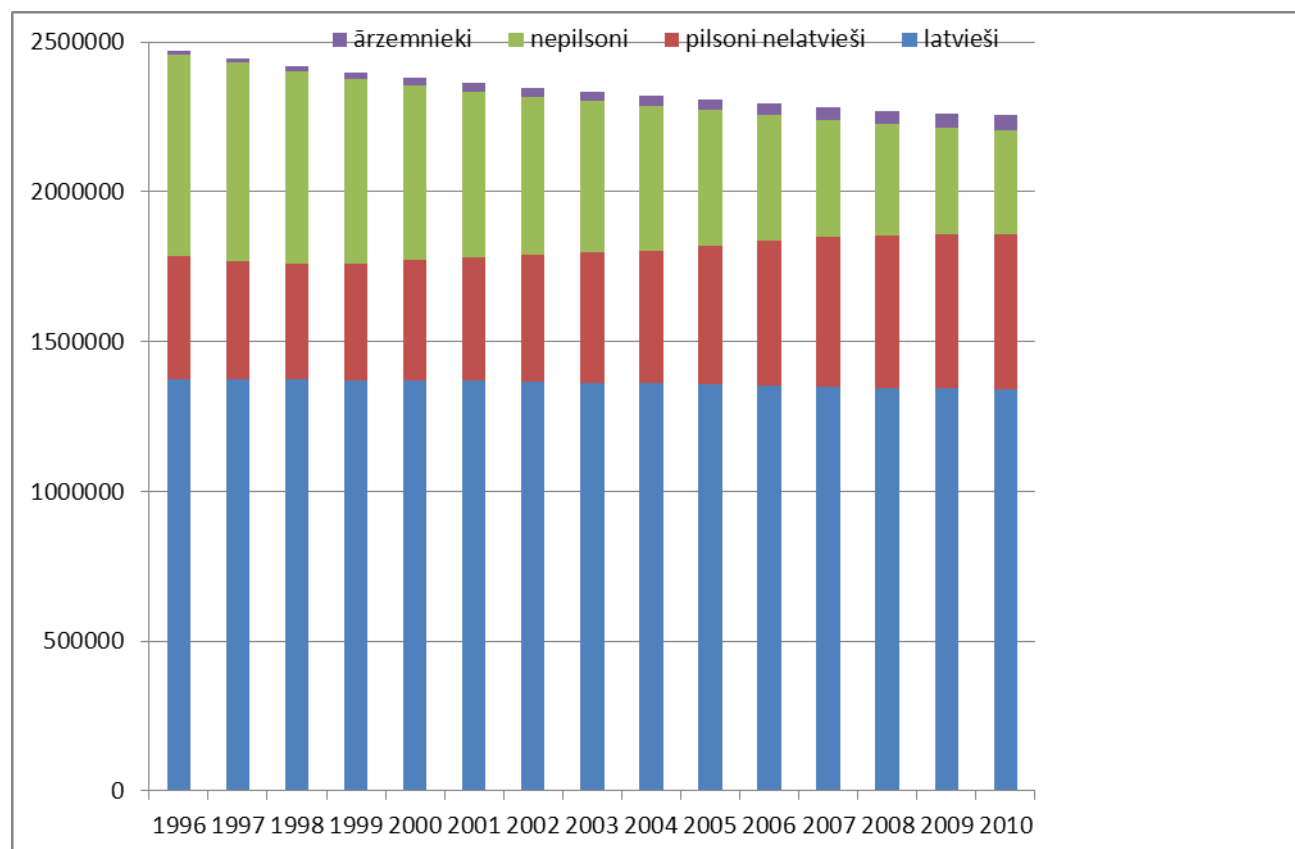
¹⁵ Starptautisko tiesību instrumenti: <http://www.mfa.gov.lv/lv/ano/tiesibas/instrumenti/>

¹⁶ Sk., piemēram, grāmatas «Неграждане Латвии» 3. nod. vai В.В.Бузаева и И.В. Никифорова grāmatas «Современная европейская этнократия: Нарушение прав национальных меньшинств в Эстонии и Латвии» Latvijas sadaļas 2. nodaļu (Москва, фонд «Историческая память»), 2009.: <http://www.historyfoundation.ru/dl.php?file=79>

Šis zudums bija sastādījies no dabiskā zuduma (21 301 jeb 16,2%), ārvalstu pilsonības pieņemšanas (12 842 – 9,7%) un piespiedu emigrācijas (97 662 -74,1%).

Pēc oficiālās statistikas datiem, laikposmā no 1991. līdz 1995 g.g. no Latvijas izceļoja 168 230 cilvēku, emigrācijas saldo – 137 388 cilvēki. 1995. gadā emigrācijas saldo sastādīja -14 053 nelatviešiem un + 340 – latviešiem.

2.1.3. Otrais laikposms tika dokumentēts daudz labāk, un priekšstatus par Latvijas iedzīvotāju tiesisko statusu var saņemt no sekojošās diagrammas (3. zīm.).

3. zīm. Latvijas iedzīvotāju tiesiskā statusa izmaiņas

Attiecīgi, katras kategorijas skaits un daļa trim galīgajiem termiņiem tiek atainoti 1. tabulā

1. tabula

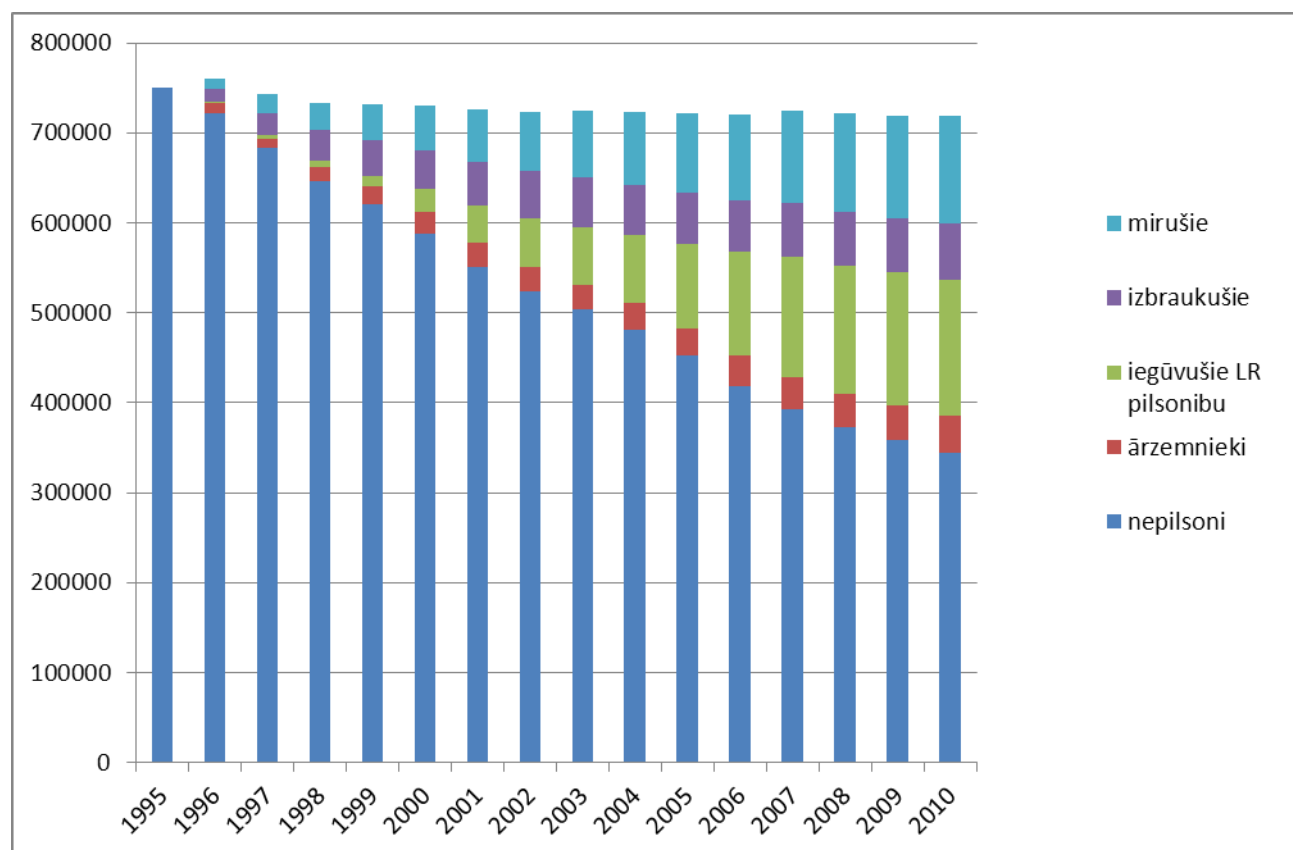
Dažādas Latvijas iedzīvotāju kategorijas

Gads	1996.		2003.		2010.		1996.-2010.	
	abs.	%	abs.	%	abs.	%	Abs.	% pret 1996
Visi iedzīvotāji	2 469 531		2 331 480		2 254 707		214824	8,7
Latvieši	1 375 165	55,7	1 362 666	58,4	1 338 682	59,4	36483	2,7
Pilsoņi nelatvieši	411 046	16,6	434 280	18,6	521 535	23,1	110489	26,9
Nepilsoņi	670 478	27,2	504 572	21,6	344 095	15,3	326383	48,7
Ārvalstnieki	12 842	0,5	29 962	1,3	50 395	2,2	37553	292,4

14 gadu laikā nepilsoņu skaits samazinājās par 326 383 cilvēkiem, vai gandrīz divreiz. Pie tam tikai 34% no nepilsoņu skaita samazināšanas sastādīja pilsoņu nelatviešu pieaugums, un vēl 11,5% - ārvalstnieku pieaugums. Pārējās samazināšanās – dabiskais zudums un emigrācija nav saistītas ar tiesiskā statusa izmaiņām.

Kopējā iedzīvotāju skaita zudumā latviešu daļa sastādīja tikai 17%.

2.1.4. Daudz precīzāk nepilsoņu skaita izmaiņu faktorus var novērtēt, salīdzinot mirstības, emigrācijas un Latvijas pilsonības iegūšanas statistiskos datus(4. zīm.)

4. zīm. Masu bezpilsonības samazināšanās faktori

Stabiņos no apakšas uz augšu secīgi tiek atainots to nepilsoņu, ārzemnieku, personu, kam piešķirta pilsonība skaits, kā arī varbūtējs skaits kopš 1995. gada sākuma emigrējušo un nomirušo nepilsoņu.

Nepilsoņu skaits tika aizgūts no Naturalizācijas Pārvaldes (NP) atskaites par 2009. gadu ¹⁷ datiem(uz 2010. gada 1. janvāri – Iedzīvotāju Reģistra dati).

Ārvalstnieku skaits aizgūts no CSP¹⁸ datiem, summējot Latvijā dzīvojošo Krievijas, Baltkrievijas, Ukrainas, Polijas un Lietuvas pilsoņu skaitu – t.i. to etnosu, pie kuriem pieder lielākā daļa nepilsoņu. Pārsvārā visi viņi ir bijušie nepilsoņi, kuri apšaubāma violetā dokumenta vietā deva priekšroku etniski tuvās valsts pasei.

Pilsonībā uzņemto skaits aizgūts no NP atskaites datiem, pie tam tika ņemti vērā trīs pilsonības iegūšanas veidi – naturalizācija, pieaugušo reģistrācija, un nepilngadīgo bērnu reģistrācija pēc vecāku iesnieguma. Diemžēl dati par pieaugušo reģistrāciju ir zināmi tikai kopš 1999. gada, kad šis process tika nodots NP ziņā. Naturalizācija deva (uz 01.01.2010.) 88% visu jaunpilsoņu.

Dati par izceļojošiem tika aizgūti no CSP mājas lapas. Turklāt tika ņemts vienīgi izceļojušo nelatviešu skaits un postulēts, ka visi viņi ir nepilsoņi.

Dati par mirušajiem arī aizgūti no CSP mājas lapas. Pie tam, ņemot vērā, ka latviešu un nelatviešu mirstības koeficienti ir būtiski atšķirīgi, tika ņemta vērā tikai pēdējo mirstība, ar koeficientu, kas ataino tekošo nepilsoņu daļu nelatviešu vidū.

Par visu šo riskanto loģisko pieņēmumu pamatotības pazīmi kalpo vienāds stabiņu, kas pieder pie dažādiem datumiem, augstums. Tas visai labi tiek ievērots, par lielu pārsteigumu diagrammas autoram.

¹⁷ Latvijas Republikas Naturalizācijas pārvalde. 2009. gada darba pārskats.

¹⁸ CSP mājas lapa: <http://www.csb.gov.lv/csp/content/?cat=355>

Attiecīgi, no 1995. līdz 2010. gadam nepilsoņu skaits bija samazinājies divreiz - aptuveni no 700 līdz 350 tūkst. cilvēku. Samazināšanas iemesli: visi pilsonības iegūšanas veidi –40,1%, mirstība – 31,9%, emigrācija – 16,8%, citas valsts pilsonības iegūšana – 11,2%.

Protams, šie dati ir vidējie par 15 gadu laikposmu. Bezpilsonības samazināšanas balance par 2009. gadu, kas tiek iegūta, salīdzinot divu pēdējo stabiņu datus, izskatās daudz sliktāk: mirstība – 39,1% Latvijas pilsonības iegūšana – 23,5%, emigrācija – 18,9%, citas valsts pilsonības iegūšana – 18,4%.

2.1.5. Citu valstu pilsonība, kas tika piešķirta bez eksāmeniem un zvērestiem, popularitātes ziņā izrādījās salīdzināma ar Latvijas pilsonību. Tendence apstiprinās (un pat palielinās), ja salīdzināt Iedzīvotāju Reģistra datus uz 2010. gada 1. janvāri un 1. jūliju¹⁹. Pusgada laikā Krievijas pilsoņu skaits (neskatoties uz mirstību un emigrāciju) palielinājās no 31 590 līdz 33 683, vai arī par 2 093 cilvēkiem. Tanī pat laikā Latvijas pilsonību naturalizācijas ceļā bija ieguvuši tikai 908 pretendenti, tas ir gandrīz divas reizes mazāk! Šī parādība, tiesa gan bez skaitļu norādījuma, daudzkārt tika atzīmēta arī presē²⁰, un, galvenokārt, tā ir saistīta ar atteikumu ieskaitīt nepilsoņiem darba stāžu, kas ir uzkrāts padomju laikos ārpus Latvijas teritorijas (62. atšķ. no 1. piel.), kā arī ar vecuma, kas dod tiesības iziet pensijā, starpību Latvijā (62 gadi) un Krievijā (55 – sievietēm, 60 – vīriešiem).

Daudz tālāk pa šo ceļu bija virzījusies Igaunijas krievvalodīgo kopiena. Pavisam 1992.-2008. gados Igaunijā bija naturalizējušies 149 351 cilvēku, bet to personu kopskaits, kuras pieņēma Krievijas pilsonību no 1992. gada līdz 2007. gada beigām, sastādīja 147 659 cilvēku²¹. 2009. gada sākumā Igaunijā dzīvoja 110 284 «personas ar nenoteiktu pilsonību» un 96 616 Krievijas pilsoņu ar spēkā esošām uzturēšanās atļaujām.²²

Dažādu iedzīvotāju «cittautiešu» kategoriju salīdzinošas attiecības Latvijā un Igaunijā uz 2009. gada sākumu tiek atspoguļotas 2. tabulā.

2. tabula.

Igaunijas un Latvijas iedzīvotāju grupu salīdzināmie dati pēc to statusa (2009. gada sākumā)

	Igaunija			Latvija		
	abs.	relat.	rel. att. min.	abs.	relat.	rel. att. min.
Visi iedzīvotāji	1340935	100		2267886	100	
Pamatnācija	920885	68,7		1342750	59,2	
Nac. minoritātes	420050	31,3	100	925136	40,8	100
Valsts pilsoņi	1125044	83,9		1860618	82	
Pilsoņi nac. minoritātes	204159	15,2	48,6	520661	23	56,3
Ieguva pilsonību	149351	11,1	35,6	147132	6,5	15,9
Nepilsoņi	110284	8,2	26,3	357811	15,8	38,7
KF pilsoņi	96616	7,2	23	29622	1,3	3,2

Tādu pašu pašidentifikācijas veidu, bet vēl daudz pārliecinātāk izvelējās tādu valstu iedzīvotāji, kā Dienvidosetija un Abhāzija, kur Krievijas pilsonība ir vairākumam²³, bet , pēc dažiem datiem, pat vairāk kā 90% iedzīvotāju²⁴.

¹⁹ Pilsonības un Imigrācijas lietu pārvaldes mājas lapa. Iedzīvotāju Reģistrs: <http://www.pmlp.gov.lv/lv/statistika/iedzivotaju.html;jsessionid=3BFD6AE18960AE356D261D8C7057C3A8>

²⁰ Sk., piemēram, «"Нерпы" становятся гражданами России» („Nēgeri kļūst par Krievijas pilsoņiem”), «7 Секретов» 11.02.2010: <http://www.ves.lv/article/112385>

²¹ В.В. Бузаев, И.В. Никифоров. Современная европейская этнократия: Нарушение прав национальных меньшинств в Эстонии и Латвии. (Mūsdienu Eiropas etnokrātija: Nacionālo minoritāšu tiesību pārkāpumi Igaunijā un Latvijā.) Maskava, фонд «Историческая память» (Fonds „Vēsturiskā atmiņa”), 2009., 281,30.lpp. : <http://www.historyfoundation.ru/dl.php?file=79>

²² Turpat , 54.lpp.

²³ Портал «Кавказский узел» („Kaukāza mezgls”). Raksts «Руководство Абхазии одобрило макет изготовленного в России абхазского загранпаспорта» („Abhāzijas vadība atbalstīja Krievijā izgatavoto Abhāzijas ārzemju pases maketu”), 13.03.2010: <http://www.kavkaz-uzel.ru/articles/167700/>

²⁴ «90% жителей Южной Осетии имеют российское гражданство» („90% Dienvidosetijas iedzīvotājiem ir Krievijas pilsonība”), portāls «army.lv», 15.09.2005: <http://army.lv/ru/yuzhnaya-osetiya/699/4962>

Ja runāt tikai par jautājuma tiesisko pusi, tad Latvijas nepilsoņa statuss ir augstāks, nekā ārvalstnieka ar pastāvīgās uzturēšanās atļauju statuss no valsts, kas nav ES sastāvā. Vismaz, nepilsoni nevar izraidīt no valsts, aizbildinoties ar kaut kādu ieganstu. Nepilsoņu un šādu ārvalstnieku tiesību atšķirību sarakstu mēs bijām sastādījuši vēl 2004. gadā²⁵, bet diemžēl kopš tiem laikiem tas netika papildināts un precizēts.

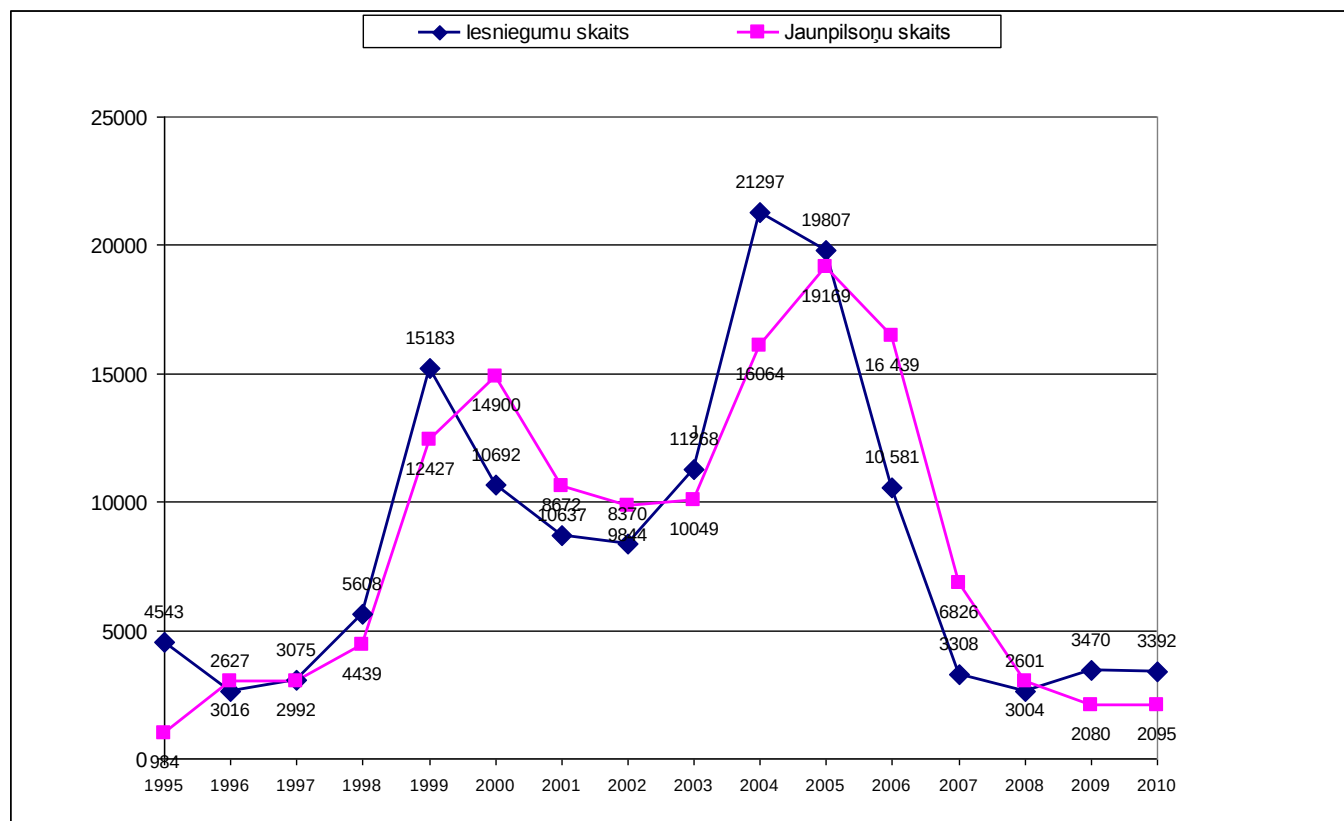
2.1.6. Starpība starp reģistra datiem uz 2010. gada 1. jūliju un 1. janvāri demonstrē nepilsoņu «populācijas» gada zudumu uz visu faktoru rēķina 16354 cilvēku skaitā ar zuduma koeficientu $k = 0,0487$. Ir zināms, ka populācijas zudumu var aprakstīt ar rimstošo eksponenti, kuras pussabrukšanas periods $t = \ln(2)/k$.

Tādējādi, nepilsoņu skaits samazināsies divreiz pēc 14 (0,693/0,0487) gadiem. Ja neko nemainīt, tad 2024 gadā Latvijā dzīvos aptuveni 170, bet 2038. g. – 85 tūkstoši nepilsoņu.

Var apgalvot, ka Tiesībsarga formulētais valsts pamatzudums attiecībā pret nepilsoņiem (sk.1.5.3.p.) – viņu skaita samazināšana – tiek izpildīts ārkārtīgi slikti, un pilsoņu un nepilsoņu tiesību atšķirību saraksta redakcijas atjaunošana draud palikt par aktuālu jautājumu vēl daudzus gadu desmitus.

2.2. Naturalizācija

2.2.1. 15 gadu laikposmā naturalizācija vidēji bija galvenais masu bezpilsonības samazināšanās faktors. Naturalizācijas tempi pēdējo 15 gadu laikā²⁶ tiek demonstrēti 5. zīm.

5. zīm. Naturalizācijas tempi

²⁵Тенденции изменения правового статуса различных групп российских соотечественников, постоянно проживающих в Латвии (Dažādu Krievijas tautiešu grupu, kuras pastāvīgi dzīvo Latvijā, tiesiskā statusa izmaiņu tendences), Rīga, 2004., 2. nod.: http://www.zapchel.lv/i/doc/tendencii_2004_2.pdf

²⁶ Pēc NP nodošanas no Tieslietu ministrijas pārziņas Iekšlietu ministrijas pārziņā (kopš 2010.g. 1. marta) datus par naturalizāciju pārstāja publicēt, un tie ir iegūti, uzdodot deputāta jautājumu iekšlietu ministram (Par naturalizācijas datu pieejamību sabiedrībai, Nr: 232/J9 от 09.08.2010). 2010. gada dati interpolēti uz visu gadu (pēc iesniegumu skaita – par 8 mēnešiem, pēc pilsonību ieguvušo skaita – par 9 mēnešiem). Pēc prasības rezultātiem, dati tomēr tika publicēti PMLP mājas lapā: http://www.pmlp.gov.lv/lv/statistika/dokuments/Naturalizacija_1995_2010.pdf

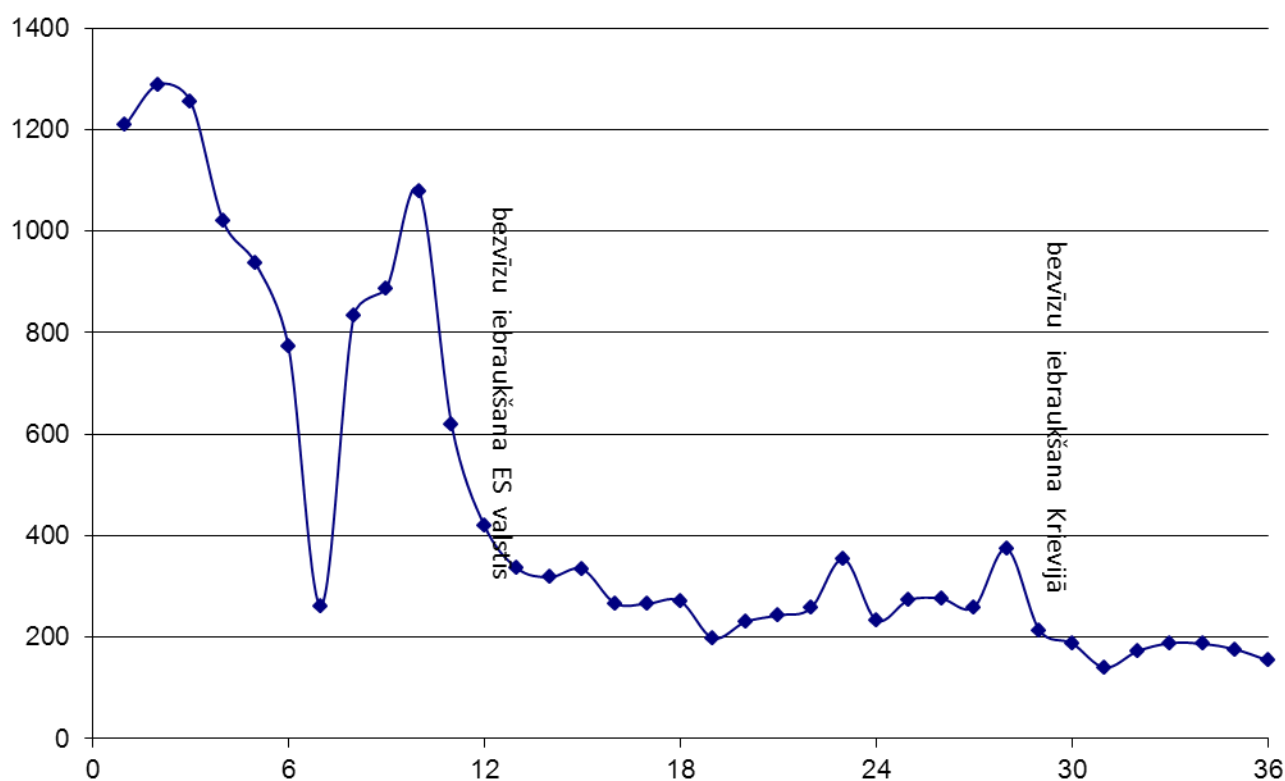
Grafikos var vērot ikgadējo pilsonībā uzņemto līknes virsotņu kavēšanos salīdzinājumā ar iesniegto iesniegumu skaita līkni, kas atbilst aptuveni gadu ilgstošai individuālai uzņemšanas pilsonībā procedūrai – no dokumentu iesniegšanas brīža līdz attiecīgā Ministru kabineta rīkojuma izdošanas.

Pirmā iesniegumu iesniegšanas līknes virsotne ir saistīta ar tā saucamo «naturalizācijas logu» atcelšanu, tas ir ar tiesību piešķiršanu iesniegt iesniegumu jebkura vecuma personām. Otrā līknes virsotni tradicionāli skaidro ar Latvijas iestāšanos ES. Kaut gan tieši 2004. gadā notika krasa krievu kopienas aktivizācija sakarā ar cīņu pret tā saucamo «izglītības reformu», kas tika pārtraukta 2006. gadā.

Naturalizācijas tempi 2009.-2010. g.g. izrādījās lēnāki, nekā šī procesa sākumā. Ja 2010. gada 1. jūlijā valstī bija 335 918 nepilsoņi, tad tīri matemātiski, lai viņus naturalizētu (neņemot vērā citus, 2.1. p. izanalizētos bezpilsonības samazināšanās punktus), būs nepieciešami apmēram 160 gadi.

Krasu iesniegumu naturalizācijai iesniegšanas lejupslīdi saista ar bezvīzu režīma iecelšanai lielākajā daļā ES dalībvalstu ieviešanu nepilsoņiem (2007. gada janvārī), pateicoties Eiroparlamenta deputātes un LCK locekles (bijušās LCK līdzpriekšsēdētājas) Tatjanas Ždanokas iniciatīvai, kā arī pēc partijas PCTVL lūguma KF prezidenta pieņemtā rīkojuma par nepilsoņu bezvīzu iecelšanu Krievijā (2008. gada jūnijā). Tomēr iesniegumu iesniegšanas tempu divkārtējā palēnināšanās notika vēl 2006. gadā.

Derētu atzīmēt, ka lielākajai daļai nepilsoņu abas šīs dāvanas kļuva pavisam negaidītas, un no viņiem būtu jāgaida tīri aposteriora reakcija. Iesniegumu iesniegšanas ikmēnešu grafiks par trim gadiem (6. zīm.), mūsaprāt, šādu reakciju neapliecina.

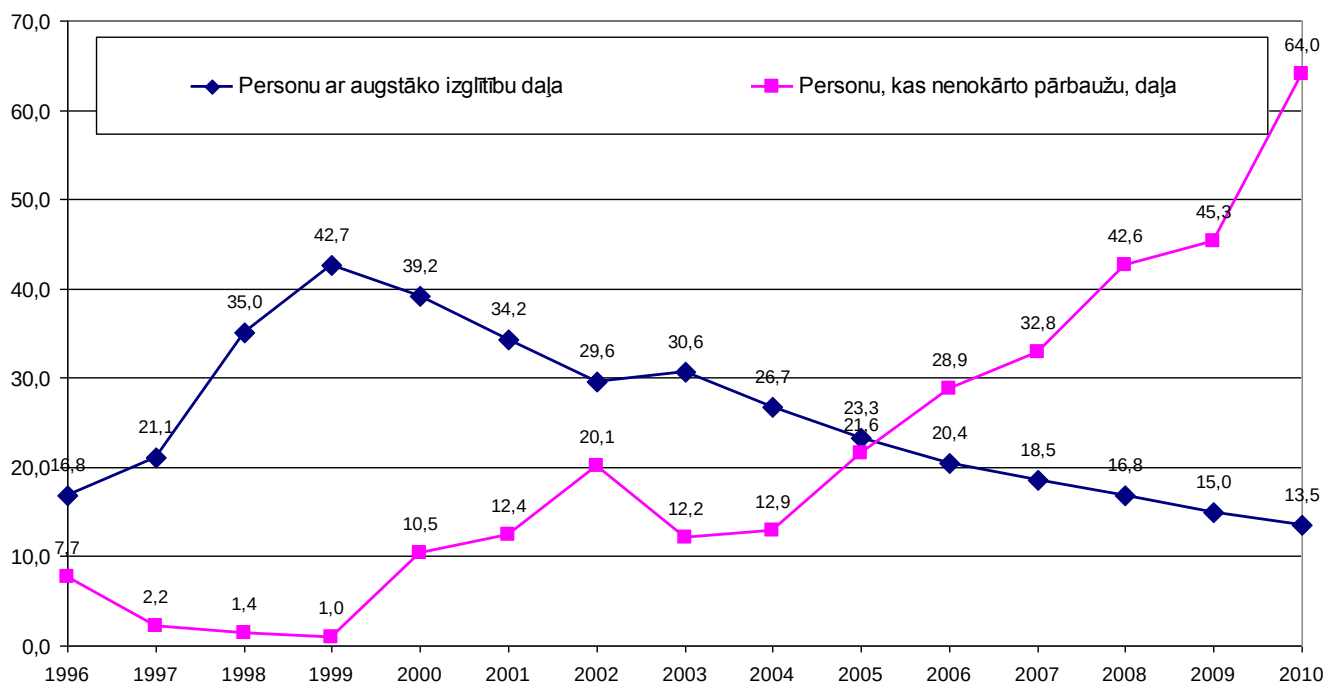
6. zīm. Iesniegumu iesniegšanas grafiks pa mēnešiem 2006. – 2008. g.g. laikposmā.

2.2.2. Pēdējo divu gadu dati par naturalizāciju (sk. 5. zīm.) demonstrē, ka iesniegumu skaits vairāk kā pusotras reizes pārsniedz pilsonībā uzņemto skaitu. Kaut gan vajadzētu būt otrādi, jo kopā ar kādu no vecākiem, kas izgāja naturalizācijas procesu, pilsonību saņem arī viņa nepilngadīgie bērni.

Tas saskatās ar lielas daļas to personu esamību, kuras nevar izturēt divas ar normatīvajiem aktiem noteiktās pārbaudes: valsts himnas, Satversmes pamata un Latvijas vēstures zināšanas, kā arī valsts valodas prasmes pārbaudi.

Pretendentu izglītības līmeņa un personu, kas nevar nokārtot pārbaudes, daļas salīdzinājums tiek demonstrēts 7. zīm.²⁷

²⁷ Tas pats informācijas avots. Personu daļa, kas nevar nokārtot pārbaudes, šajā gadījumā – to personu summas, kuri nenokārtoja abus eksāmenus, attiecība pret kopējo pretendentu skaitu. Ņemot vērā to, ka daļa pretendentu tiek atbrīvota no viena no eksāmeņiem, aprēķina daļa ir pat nedaudz pazemināta.

7. zīm. Pretendentu izglītības līmeņa un personu, kas nevar nokārtot pārbaudes, daļas salīdzinājums

Demonstrētā aina ir klajā pretrunā ar amatpersonu daudzkārtējiem apgalvojumiem par naturalizācijas pārbaudu vienkāršību. Piemēram, valsts prezidents Valdis Zatlers paziņoja Krievijas tautai, ka 90% pretendentu nokārto eksāmenus no pirmā mēģinājuma²⁸. Bet toreizējais Ārlietu ministrs Māris Riekstiņš paziņoja²⁹, ka naturalizācija «tas nav sarežģīts process, kas iekļauj sevī latviešu valodas prasmes un valsts vēstures zināšanas testu. Es pat nevaru nosaukt to par eksāmenu – tas nav tik sarežģīts...».

No zīmējuma izriet, ka krievu kopienas elite naturalizējās bez īpašām problēmām, bet lielākajai daļai iedzīvotāju prasību līmenis eksāmenos ir pārāk augsts. Starp citu, saskaņā ar 2000. gada Tautas skaitīšanas datiem, personu ar augstāko izglītību līmenis tieši arī sastādīja 13,9%.

2.2.3. Objektīvu valodas pārbaudes sarežģītības pakāpes novērtējumu Naturalizācijas Pārvalde veica 2008. gadā³⁰. Brošūra satur valodas pārbaudu pilsonības pretendentiem 36 valstīs salīdzinošu analīzi. No tām 29 valstīs, kurās ir zināms valodas pārbaudu sarežģītības pakāpes līmenis pēc visas Eiropas klasifikācijas ALTE, vienīgā valsts, kurā sarežģītības kategorija bija augstāka nekā Latvijā (B2 — ceturtā pēc sarežģītības līmeņa), izrādījās Dānija. Vēl četras valstis (Lielbritānija, **Latvija**, Čehija un Somija) uzstāda prasības par vienu pakāpi zemākas (B1). 5 valstīs (Vācija, Luksemburga, Slovēnija, Krievija, Igaunija) prasības ir par puspakāpi zemākas (A2/B1). Vēl 10 valstīs (Austrālija, Austrija, Bulgārija, Grieķija, Kanāda, Lietuva, Nīderlande, ASV, Francija, Horvātija) prasības nepārsniedz pirmo vai otro komplicētības pakāpi. 9 valstīs (Beļģijā, Īrijā, Islandē, Spānijā, Kiprā, Lihtenšteinā, Norvēģijā, Polijā, Zviedrijā) valodas prasības pretendentiem netiek uzstādītas vispār. Vismaz, 6 valstīs (Austrālija, Kanāda, Lielbritānija, Lietuva, Slovēnija, ASV) pusmūža vecuma cilvēki tiek atbrīvoti no valodas eksāmena.

2.2.4. Krievu kopienas pārstāvju vidū nav tik daudz personu, kuras varētu izturēt valodas prasmes pārbaudi uz B1 kategoriju.

²⁸ Valda Zatlera intervija radiostacijai «Эхо Москвы» („Maskavas atbalss”), 07.08.2007, <http://echo.msk.ru/programs/beseda/53848/>

²⁹ Riekstiņš, «Mēs esam ieinteresēti labās attiecībās ar Krieviju». Intervija aģentūrai RIA «Novostji», 13.04.2009, <http://www.rian.ru/interview/20090413/167980536.html>

³⁰ Informācija par valodas prasmes un citām zināšanu pārbaudēm pilsonības iegūšanai. LR Naturalizācijas pārvalde, ārējo sakaru daļa, 2008.

2010. gada augustā valdība skatīja jautājumu par to, lai atbrīvotu no valodas pārbaudēm tos krievu skolu absolventus, kuri nokārtoja centralizēto eksāmenu valsts valodā uz «D» kategoriju (ceturto no 6), kuras prasības tieši atbilst B1 kategorijai, kas tika noteikta naturalizācijas pārbaudēm. Pie tam, valdība vienkārši prasījās atjaunot to stāvokli, kāds pastāvēja laikposmā no 2001. gada jūnija līdz 2006. gada augustam, bet pēc tam tika padarīts daudz stingrāks. Atgādināsim, ka nepilsoņi – latviešu skolu absolventi, saņem pilsonību automātiski, kaut arī gan latviešu, gan krievu skolas ir vienas izglītojošās sistēmas sastāvdaļas.

Pēc Izglītības ministrijas Eksaminācijas centra datiem³¹, 2009. gadā 12.-to klašu absolventu vidū zemāk par «D» kategoriju eksāmenu nokārtoja 18.3% skolnieki, (uz «D» kategoriju - 23,5%), 9. –to klašu absolventu vidū, attiecīgi, 17,1% un 33%.

Pieaugušo vidū stāvoklis ir daudz sliktāks. 2009. gadā valodas eksāmenu profesionālajai atbilstībai uz kategoriju zemāku par B1 (ieskaitot neizturējušos) kārtoja 53% eksaminējamo. Bet pavisam jaunā gadsimta 9 gadu laikā šo procedūru izgāja 66 792 cilvēku, un 55% no tiem saņēma zināšanu novērtējumu, kas ir zemāks, nekā tas nepieciešamas naturalizācijai.

Pēc 2008. gada aptaujas datiem³², 57% aptaujāto nelatviešu paziņoja, ka labi runā latviski (47% - pēc 2004. gada metodoloģiski līdzīga pētījuma datiem). Pie tam 24,8% no aptaujātiem krieviem paziņoja, ka pārvalda latviešu valodu augstākās kategorijas līmenī (27,9% citu nelatviešu vidū), 32,7% — vidējās kategorijas līmenī (24,9% citu nelatviešu vidū), 34,7% — zemākās kategorijas līmenī (41,2% citu nelatviešu vidū), 7,9% nepārvalda latviešu valodu vispār (5,9% citu nelatviešu vidū). Tikai 13,9% aptaujāto krievu (13,5% citu nelatviešu) bija nokārtojuši valodas atestāciju uz augstāko kategoriju, 24,2% (20,1%) — uz vidējo, 5,9% (8,8%) — uz zemāko, 53,9% (54,6%) nebija izgājuši atestāciju.

Tas nozīmē, ka nelatviešu daļa, kuru valodas prasme ir zemāka par tām prasībām, kuras tiek izvirzītas naturalizējoties, sastāda 62% (100-13,9-24,2).

Reāli valodas atestācijas statistikas dati, kas nav saistīti ar aptaujām, ir Valsts Nodarbinātības aģentūras rīcībā³³. Vidējo datu aprēķināšana par laikposmu no 2009. gada janvāra līdz 2010. gada aprīlim demonstrē, ka to bezdarbnieku vidū, kuri nav absolvējuši latviešu skolu (t.i. pakļauti valodas atestācijai), personu ar vienīgi pirmās kategorijas apliecību vai vispār bez apliecības izrādījās 53%.

2.3. Vecuma grupas

2.3.1. Naturalizācijas tempi dažādām nepilsoņu vecuma grupām krasi atšķiras (3. tab.).

3. tabula.

Dažādu vecuma grupu nosacītie naturalizācijas tempi
(2009. gada dati)

Vecuma grupa (gadi)	0-14	15-17	18-30	31-40	41-50	51-60	>60
Nepilsoņu skaits	11 719	3 555	39 082	40 464	61 372	74 390	113513
Jaunpilsoņu skaits gada laikā	520	61	1113	352	284	171	76
Nosacītais procesa ilgums (gados)	23	59	35	115	216	435	1503

Nepilsoņu skaits katrā grupā tika aprēķināts, izejot no ledzīvotāju Reģistra datiem uz 2010.01.01. Jaunpilsoņu skaits vecuma grupā virs 15 gadiem aprēķināts, izejot no Naturalizācijas pārvaldes 2009. gada atskaites datiem par pretendentiem ar visām grupām vienādā vidējā pretendenta atbirtuma koeficienta piesaisti (2080/3470). To personu skaits, kas ieguva pilsonību līdz 15 gadiem (piereģistrēto pēc vecāku, kuri ieguva pilsonību reģistrācijas kārtā vai naturalizācijas ceļā, iesnieguma kopā ar vecākiem) tika aizgūts pēc fakta no NP atskaites.

Acīmredzami, ka realitātē nepastāv nekādas naturalizācijas vecāko gadu grupu personām, kaut gan formāli likums to neaizliedz.

³¹Eksaminācijas centra mājas lapa: www.visc.gov.lv

³²Language. March-April 2008. Baltic Institute of Social Sciences // http://www.lvava.gov.lv/bildes/dokumenti/VALODA_2008_ENG.pdf

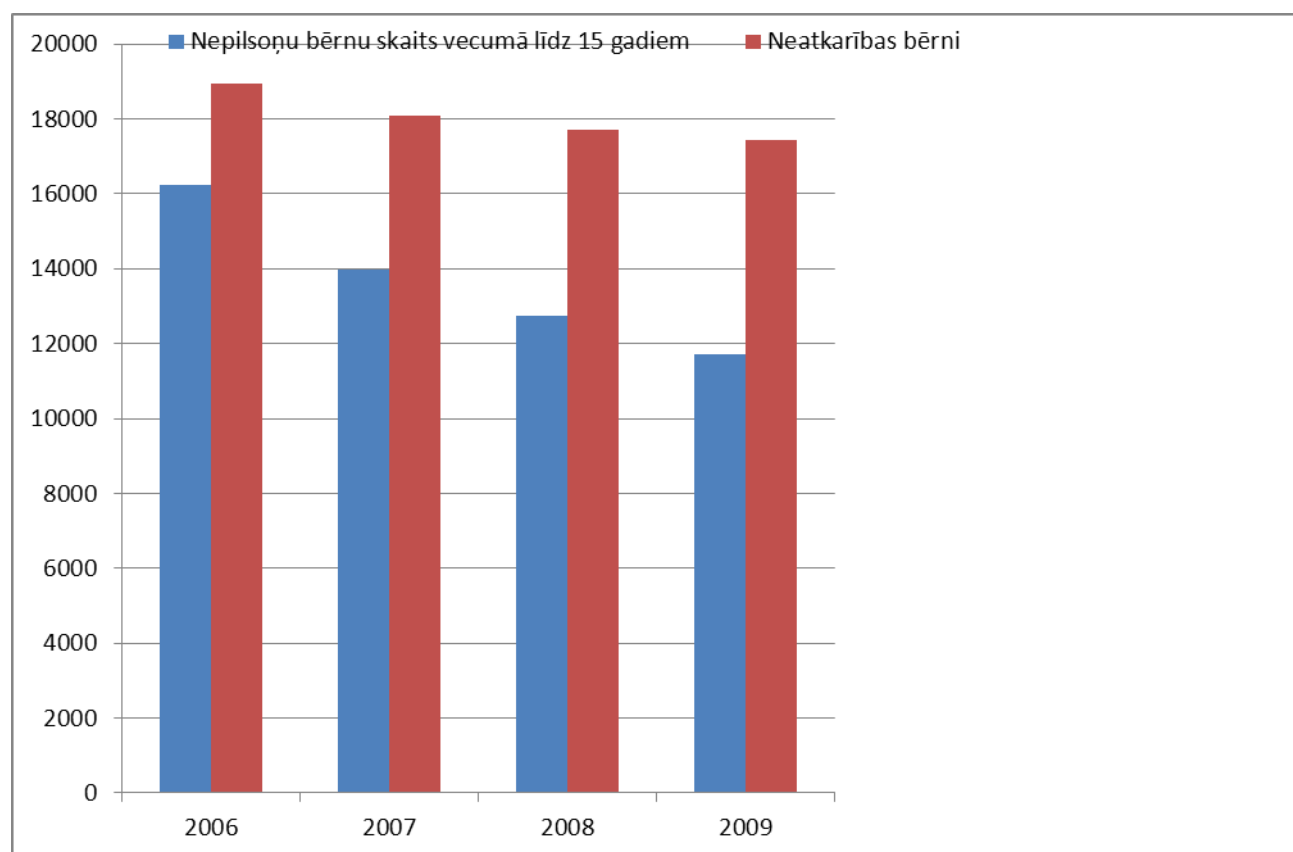
³³Valsts Nodarbinātības aģentūras mājas lapa: <http://www.nva.lv>

2.3.2. Diagrammā 4. zīm. (2.1.4.p.), kas tika sastādīta, vadoties pēc pilsonības iegūšanas, mirstības un emigrācijas datiem, nekādi netiek atspoguļots bērnu rašanās fakts nepilsoņu ģimenēs. Kaut gan bērnu radīšanai visai perspektīvā vecuma nepilsoņu skaits, kā tas ir redzams no 3. tab., tuvojas 100 tūkstošiem. Tomēr, personu skaits, kuras tiek reģistrētas kā nepilsoņi kopš dzimšanas brīža, salīdzinājumā ar citiem vērā ņemtiem nepilsoņu skaita izmaiņu faktoriem, ir neliels.

Tas ir saistīts ar to, ka, pirmkārt, bērns, kas dzimis pilsoņa un nepilsoņa ģimenē, tiek skaitīts par Latvijas pilsoni. Otrkārt, ja postulēt vienlīdzīgu iespējamību stāties laulībā, neatkarīgi no pilsoniskās piederības, tad to ģimeņu skaits, kurās abi vecāki ir nepilsoņi, ir proporcionāls nevis nepilsoņu daļai iedzīvotāju sastāvā, bet gan šīs daļas kvadrātam.

Jebkurā gadījumā, bērns no jauktā pāra pilsonis/nepilsonis tiek reģistrēts kā pilsonis bez jebkāda vecāku paziņojuma, bet nepilsoņu pārim (pretēji Latvijai dotajām starptautiskajām rekomendācijām), lai reģistrētu bērnu kā pilsoni, nepieciešams iesniegt iesniegumu un pievienot tam daudz dokumentu.

Tas noved pie jaunas nepilsoņu paaudzes atražošanas, kas tiek demonstrēts 8. zīm., kas tika sastādīts (ar dažiem pieņēmumiem) saskaņā ar pieejamiem iedzīvotāju Reģistra datiem sākot no 2007. 01.01.

8. zīm. Visjaunāko vecumu nepilsoņu skaita dinamika

Nepilsoņu vecumā līdz 15 gadiem (pēc 15 gadiem bērnam parādās tiesības pašam iziet naturalizāciju, bet tiek atņemtas tiesības naturalizēties kopā ar vienu no vecākiem) skaits samazinās pietiekami ātri. Bet to nepilsoņu skaits, kuri piedzima sākot ar 1991. gadu (neatkarības bērni), no kuriem dažiem jau pašiem piedzima bērni, praktiski nesamazinās.

Minēto ciparu kontekstā būtu lietderīgi vēlreiz novērtēt Tiesībsarga viedokli (sk.1.5.3.p.) par nepilsoņa statusu, kā termiņa statusu, kā arī Tiesībsarga nevienu nekādi nesaistošos labos novēlējumus par nepilsoņu jaundzimušo bērnu reģistrāciju.

3. Atsevišķas atšķirības un mēģinājumi tās atcelt

3.1. Vispārējās piezīmes

Katra atšķirību grupa (sk.1.2.3.p.) tika detalizēti raksturota saraksta iepriekšējā versijā, kas ir pieejama (uz 2010. g. augustu) Internetā³⁴.

Turpmāk mēs detalizēti raksturosim tikai trīs no tām, ar kurām ir saistīti paši ievērojamākie notikumi starplaikos starp saraksta versijām:

- nepilsoņu tiesības piedalīties vietējās vēlēšanās (33. No 1. piel.) un citi līdzīgi ierobežojumi;
- nepilsoņu tiesības saņemt pensijas un bezdarbnieka pabalstus (62.,63.);
- tiesību atšķirības, kuras tiek noteiktas ar starptautiskajiem līgumiem (45., 46., 55., 56., 59.-61., 65., 66., 73.).

3.2. Nepilsoņu tiesības piedalīties pašvaldību, Eiroparlamenta vēlēšanās un referendumos

3.2.1. Nepilsoņiem ir atņemtas gan aktīvās, gan pasīvās balsstiesības vietējā līmenī, kas tika nostiprināts divos normatīvajos aktos – Republikas pilsētas domes un novada domes vēlēšanu likuma (pieņemts ar citu nosaukumu 1994. 13.01.) un Satversmes 101. pantā (ieviests ar 2002. 30.04. grozījumiem). Līdzās ar nepilsoņiem pasīvās balsstiesības atņemtas arī bijušajiem komunistiem, čekistiem un noziedzniekiem.

Pēc Latvijas uzņemšanas Eiropas Savienībā nācās grozīt gan vēlēšanu likumu, gan Satversmes 101. pantu (2004. 23.09.), lai paredzētu arī ārvalstnieku – ES pilsoņu gan kā vēlētāju, gan kā kandidātu piedalīšanos vēlēšanās. Bet nepilsoņiem nekas netika grozīts (sk. arī 1.2.2., 1.5.2. p.p.).

Absolūti viennozīmīgs un liels ir starptautisko tiesībsargājošo organizāciju rekomendāciju skaits attiecībā par balsstiesību, tostarp, vietējās vēlēšanās piešķiršanu pastāvīgi dzīvojošajiem ārvalstniekiem vispār un Latvijas nepilsoņiem tostarp (4.piel., 16 rekomendācijas no 18).

Kopš 1993. gada aktīvās balsstiesības vietējās pašvaldībās tika dotas nepilsoņiem un ārvalstniekiem ar pastāvīgo uzturēšanās atļauju kaimiņvalstī Igaunijā, kas arī bija atņēmusi pārejās politiskās tiesības lielākajai daļai krievvalodīgo iedzīvotāju.

Pēc stāvokļa 2007. gada jūnijā, 17 ES valstīs (Beļģija, Čehija, Dānija, Igaunija, Spānija, Somija, Ungārija, Īrija, Lietuva, Luksemburga, Malta, Holande, Portugāle, Zviedrija, Slovēnija, Slovākija, Lielbritānija) pašvaldību vēlēšanās varēja piedalīties personas, kuras nav ES pilsoņi. Turklāt, 13 valstīs no tām personām, kurām nav ES pilsonība, tika dotas gan aktīvās, gan pasīvās balsstiesības. Tiesa gan, citās ES valstīs (piemēram, Čehijā, Spānijā, Maltā, Portugālē, Lielbritānijā) tiesības piedalīties vēlēšanās bija ierobežotas (piemēram, tika garantētas tikai atsevišķu valstu pilsoņiem uz savstarpējo līgumu pamata vai arī bijušo koloniju pilsoņiem).

10 valstis (Austrija, Bulgārija, Kipra, Vācija, Francija, Grieķija, Itālija, Latvija, Polija, Rumānija) šādas tiesības neparedzēja³⁵.

3.2.2. Pēdējo 75 gadu laikposmā, kas ietver sevī K. Ulmaņa diktatūru, atrašanos PSRS sastāvā un pašreizējo etniskās demokrātijas variantu, vispārējās alternatīvās pašvaldību vēlēšanas notika tikai vienu reizi - 1989. gadā. 1994., 1997., 2001., 2005. un 2009. g.g. vēlēšanas nevar saukt par vispārējām.

Atsevišķās pilsētās pieaugušo rīcībspējīgu iedzīvotāju skaits, kuri netiek pielaisti vēlēšanām, pietuvojas to personu skaitam, kuras vēlās tajās piedalīties (4. tab.)³⁶.

4. tabula

Personu, kurām ir dotas tiesības un nav dotas tiesības piedalīties 2009. un 2005. gada vietējās vēlēšanās Latvijas lielpilsētās, skaita novērtējums

2009.g. Reģions:	Liepāja	Rīga	Ventspils	Daugavpils	Jelgava	Jūrmala	Rēzekne	Latvija kopumā
Pilsoņi	61260	508290	32269	78698	51788	42700	32291	1860297

³⁴ <http://www.zapchel.lv/index.php?lang=ru&mode=elections&submode=razl>
<http://www.zapchel.lv/index.php?lang=lv&mode=elections&submode=razl>
http://www.zapchel.lv/i/doc/citizens_nonexisting.pdf (appendix 1)

³⁵ Geyer F. Trends in the EU-27 regarding participation of third-country nationals in the host country's political life. Briefing paper, the European Parliament's Committee on Civil Liberties, Justice and Home Affairs.

³⁶ Sastādot tabulu, tika izmantoti CSP un CVK dati. Pieaugušo personu skaits, kurām ir atņemtas vēlēšanu tiesības, tika novērtēts proporcionāli vēlētāju un LR pilsoņu skaitam.

Nepilsoņi		19546	178232	8780	21705	12119	11463	2741	351435
Ārvalstnieki		4033	26748	1950	3768	1388	1916	435	49871
Pavisam		84839	713270	42999	104171	65295	56079	35467	2261603
Pilsoņi un ārvalstnieki		23579	204980	10730	25473	13507	13379	3176	401306
Vēlētāju skaits	kas iekļauti sarakstos 2009.g. 6.jūnijā vēlēšanos	47543	411279	25520	63472	40545	34451	26299	1489629
	Tie, kas piedalījās vēlēšanās	25232	242358	12861	35063	21070	20053	14162	801348
Pieaugušo nepilsoņu un ārvalstnieku skaits		18299	165858	8486	20545	10575	10794	2587	321345
Papildu vēlētāju daļa	Attiecībā pret sarakstos iekļautajiem	0,385	0,403	0,333	0,324	0,261	0,313	0,098	0,216
	Attiecībā pret vēlētājiem, kuri piedalījās vēlēšanās	0,725	0,684	0,660	0,586	0,502	0,538	0,183	0,401
2005.g. Reģions:		Liepāja	Rīga	Ventspils	Daugavpils	Jelgava	Jūrmala	Rēzekne	Latvija kopumā
Pilsoņi		58064	493303	30963	78048	50175	40602	32650	1834282
Nepilsoņi		24780	210164	11405	27489	14509	13436	3425	418440
Ārvalstnieki		2746	21240	1442	2723	1145	1475	310	38043
Pavisam		85590	724707	43810	108260	65829	55513	36385	2290765
Pilsoņi un ārvalstnieki		27526	231404	12847	30212	15654	14911	3735	456483
Vēlētāju skaits	kas iekļauti sarakstos 2005.g. 12.martā vēlēšanos	43352	385967	23667	60698	37918	31460	26150	1418445
	Piedalījušos vēlēšanās skaits	21587	204056	11713	33186	16822	18346	16105	749709
Pieaugušo nepilsoņu un ārvalstnieku skaits		20552	181054	9820	23496	11830	11554	2991	352997
Papildu vēlētāju daļa	Attiecībā pret sarakstos iekļautajiem	0,474	0,469	0,415	0,387	0,312	0,367	0,114	0,249
	Attiecībā pret vēlētājiem, kuri piedalījās vēlēšanās	0,952	0,887	0,838	0,708	0,703	0,63	0,186	0,471

Masveida bezpilsonības rezultātā gan starp deputātu kandidātiem, gan arī starp ievēlētajiem pašvaldību deputātiem ir vērojama krasa etniskā disproporcija (5. tab.)³⁷.

5. tabula

Latviešu, nelatviešu un etnisko krievu daļa to deputātu kandidātu vidū, kuri tika ievēlēti pēdējās četrās vietējās vēlēšanās, un iedzīvotāju sastāvā (%)

Gads		Latvieši	Nelatvieši	Krievi	Pilsoņi-nelatvieši
1997.	kandidāti	94,0	6,0	3,3	
	iedzīvotāji	56,2	43,8	31,0	22,3
2001.	kandidāti	92,1	7,9	4,6	
	deputāti	92,4	7,6	4,4	
	iedzīvotāji	57,9	42,1	29,4	23,2
2005.	kandidāti	80,2	19,8	5,1	
	deputāti	82,6	17,4	4,3	
	iedzīvotāji	58,8	41,2	28,6	25,4
2009.	kandidāti	72,0	20,8	4,0	
	deputāti	79,7	20,3	3,2	
	iedzīvotāji	59,4	40,6	27,9	27,2

12 gadu laikā etniskā disproporcija nedaudz izlīdzinājās, bet arī pēdējās vēlēšanās nelatviešu daļa deputātu kandidātu sastāvā ir būtiski zemāka pat par viņu daļu pilsoņu vidū. Krievu kandidāti, iespējams, vēl arī kautrējās norādīt dokumentos savu tautību.

3.2.3. Mēs esam fiksējuši 37 mēģinājumus atcelt aizliegumu nepilsoņiem piedalīties vietējās vēlēšanās (6. tab.). Tabulā tiek norādīts Saeimas sastāvs, priekšlikuma izskatīšanas datums, tips un likumprojekta reģistrācijas numurs; lasījuma numurs, kurā likumprojekts tika izskatīts, grozījumus iesniegušā frakcija un to runātāju saraksts, kuri atbalstīja grozījumu.

6. tabula.

Mēģinājumi atcelt ierobežojumu nepilsoņiem balsot vietējās vēlēšanās piecu pēdējo sasaukumu Saeimu pilnvaru laikposmā

nr	Saeima	Datums	Likums	Las	Frakcija	Uzstāšanās „par”
1	V	1993.12.16	Vēl. Likums (110)	2.	Saskaņa-Latvijai	J. Jurkāns
2	V	1993.12.16	Vēl. Likums (110)	2.	Līdztiesība	F. Strogonovs
3	V	1994.01.13	Vēl. likums (110)	3.	Saskaņa-Latvijai	-
4	VI	1996.10.10	Vēl. likums (271)	2.	TSP	J. Urbanovičs (2), V. Dozorcevs (2), A.Golubovs, M.Lujāns
5	VI	1996.10.10	Vēl. likums (271)	2.	LSP-Līdztiesība	Sk. iepriekš
6	VI	1996.11.06	Vēl. Likums (271)	3.	LSP-Līdztiesība	M. Lujāns
7	VI	1996.12.06	Vēl. Likums (512)	2.	LSP-Līdztiesība	M. Lujāns
8	VII	2000.01.27	Vēl. Likums (204)	2.	PCTVL	M.Mitrofanovs, J.Urbanovičs
9	VII	2000.04.06	Vēl. likums (204)	3.	PCTVL	M.Mitrofanovs (2), J. Jurkāns, J. Pliners, A. Bartaševičs

³⁷ Sastādot tabulu tika izmantoti CSP un CVK dati. Nepilsoņu nelatviešu daļa tiek dota attiecībā pret kopējo pilsoņu skaitu. Deputātu kandidātu grupā un deputātu nelatviešu grupā iekļautas personas, kas nenorādīja vēlēšanās savu tautību.

10	VII	2000.11.16	Vēl. Likums (717)	2.	PCTVL	-
11	VIII	2003.04.10	Satversme (158)	2.	PCTVL	Netika balsots (Kārt. Rullis)
12	VIII	2004.01.15	Satversme (582)	0.	PCTVL	A. Aļeksejevs
13	VIII	2004.01.15	Vēl. likums (717)	0.	PCTVL	J. Sokolovskis
14	VIII	2004.06.17	Satversme (818)	2.	LSP	-
15	VIII	2004.06.17	Satversme (818)	2.	PCTVL	A. Aļeksejevs, A. Tolmačovs, J. Pliners, N. Kabanovs
16	VIII	2004.06.17	Satversme (818)	2.	TSP	V. Agešins
17	VIII	2004.09.23	Satversme (818)	3.	TSP	B. Čiļevičs (2), J. Pliners, A. Barteševičs, V. Buzajevs
18	VIII	2004.09.23	Satversme (818)	3.	PCTVL	A. Aļeksejevs
19	VIII	2004.10.21	Vēl. likums (893)	2.	LSP	-
20	VIII	2004.10.21	Vēl. Likums (893)	2.	TSP	-
21	VIII	2004.10.21	Vēl. likums (893)	2.	PCTVL	V. Buzajevs, B. Čiļevičs, J. Sokolovskis
22	VIII	2004.11.11	Vēl. likums (893)	3.	LSP	A. Golubovs (2), V. Buzajevs
23	VIII	2004.11.11	Vēl. Likums (893)	3.	PCTVL	A. Aļeksejevs, N. Kabanovs
24	VIII	2005.03.03	Satversme (1122)	0.	PCTVL	J. Pliners
25	VIII	2006.04.06	Satversme (1643)	0.	PCTVL	J. Pliners
26	VIII	2006.04.06	V. likums (1644)	0.	PCTVL	V. Buzajevs
27	IX	2007.03.22	Vēl. Likums (89)	2.	SC	A. Golubovs (2), J. Pliners, V. Buhvalovs, M. Mitrofanovs (2), V. Buzajevs, S. Mīrskis, N. Kabanovs, B. Čiļevičs
28	IX	2007.03.22	Vēl. Likums (89)	2.	PCTVL	Sk. Augstāk
29	IX	2007.04.26	Vēl. Likums (89)	3.	PCTVL	J. Pliners (2), A. Kļementjevs, J. Sokolovskis, V. Buzajevs (2), B. Čiļevičs, A. Golubovs (2)
30	IX	2008.03.06	Vēl. Likums (631)	2	PCTVL	J. Pliners, V. Buhvalovs, V. Buzajevs (2)
31	IX	2008.06.29	Vēl. Likums (564)	2	PCTVL	J. Pliners, V. Buhvalovs, V. Buzajevs
32	IX	2008.06.29	Vēl. Likums (564)	2	SC	Iesniedz N. Ušakovs, nav aizstāvēts
33	IX	2008.09.18	Vēl. Likums (840)	0	PCTVL	J. Pliners
34	IX	2008.10.02	Vēl. Likums (564)	3	PCTVL	J. Pliners (2), V. Buhvalovs, V. Buzajevs (2)
35	IX	2008.12.11	Vēl. Likums (998)	0	PCTVL	J. Pliners, V. Buzajevs
36	IX	2009.01.15	Satversme (1057)	0	PCTVL	J. Pliners
37	IX	2009.12.10	Satversme (1620)	0	PCTVL	V. Buzajevs

Kā tas ir redzams no tabulas, tika izdarīti 9 mēģinājumi grozīt LR Satversmi un vēl 28 – pašu Vēlēšanu likumu.

Saeimas Kārtības Rullis paredz divus attiecīgo priekšlikumu iesniegšanas veidus.

Pirmais: pieci Saeimas deputāti var iesniegt atsevišķu likumprojektu, kuru izskata tā saucamajā „nulles lasījumā” (sk. mēģinājumus nr. 12, 13, 24-26). Šādas pieejas priekšrocība – iesniegšanas laika brīva izvēle. Trūkums – saīsināta debašu procedūra. Vienam no iniciatoriem tiek dotas tiesības uz 5 minūšu uzstāšanos, pēc tās seko balsošana (šajā gadījumā vienmēr negatīva) par likumprojekta nodošanu komisijām.

Otrais veids – grozījumu iesniegšana jau atvērtajiem likumprojektiem to caurlūkošanas laikā otrajā vai trešajā lasījumā. Paši šie likumprojekti, kurus iesniedz valdošā koalīcija, parasti ir grozījumi spēkā esošajā likumā (šajā gadījumā Vēlēšanu likumā vai Satversmē). Kārtības Rullis ļauj ikkatram deputātam iesniegt grozījumus jebkuram apspriežamā likuma pantam, tai skaitā arī tādus grozījumus, kuriem nav nekāda sakara ar sākotnējo likumprojektu. Izņēmums ir tikai Satversme, kurā var iesniegt grozījumus tikai tiem pantiem, kas tiek izskatīti likumprojekta virzībā nulles un pirmajā lasījumos, ar ko arī var izskaidrot PCTVL neveiksmīgo mēģinājumu nr. 11.

Likumprojekta izskatīšanas otrajā un trešajā lasījumā laikā debatēs par jebkuru grozījumu var uzstāties neierobežots skaits deputātu. Tiesa gan, viens deputāts sakarā ar vienu grozījumu var uzstāties tikai divreiz: 5 un 2 minūtes.

Kā tas ir redzams no tabulas, tieši šo veidu 28 gadījumos no 37 arī izmantoja opozīcijas deputāti.

Otrā veida trūkums ir tas, ka nepieciešams pacietīgi gaidīt to brīdi, kad valdošās koalīcijas deputātiem radīsies vēlme atvērt opozīcijai nepieciešamo likumprojektu.

Opozīcijas pārstāvjiem galvenais ir nepalaist garām to momentu, kad var iesniegt grozījumus un pilnvērtīgi izmantot iespēju diskusijai. No tabulas var redzēt, ka 8. Saeimas (15 mēģinājumi) un 9. Saeimas (15 mēģinājumi) deputāti ir daudz modrāki, nekā viņu priekšgājēji (pa 3-4 mēģinājumiem iepriekšējo triju sasaukumu Saeimā).

No 37 mēģinājumiem atcelt atšķirības 11 pieder pašreizējam vai bijušajam Saskaņas Centram (SC, Tautas Saskaņas partija, Latvijas Sociālistiskā partija), 20 – PCTVL (pēdējo divu Saeimu pilnvaru laikā PCTVL, kustība «Līdztiesība»), 6 – bija šo partiju kopīgais projekts (PCTVL 7. Saeimā, frakcija LSP-Līdztiesība).

LR 9. Saeimā SC un PCTVL frakcijās bija, attiecīgi, 18 un 5 deputāti. Tēzi par nepieciešamību sabiedriskā kārtā apspriest jautājumu par nepilsoņu pielaišanu dalībai vietējās vēlēšanās 9. Saeimas pilnvaru laikā izvirzīja arī partija LPP/LC, kura patlaban ietilpst apvienībā «Par labu Latviju», kurai 9. Saeimā bija 26 deputāti. Bet ar savu balsojumu viņi nekad neatbalstīja priekšlikumus par nepilsoņu pielaišanu pašvaldību vēlēšanām.

SC un PCTVL priekšlikumi būtiski atšķiras. Parasti SC piedāvā piešķirt tikai aktīvās balsstiesības un tikai nepilsoņiem. PCTVL orientējas uz Konvenciju par ārvalstnieku piedalīšanos sabiedriskajā dzīvē vietējā līmenī (sk. 1. rekomendāciju no 5. piel.) un pieprasa piešķirt aktīvās balsstiesības ne tikai nepilsoņiem, bet arī ārvalstniekiem ar trīs gadu pastāvīgās uzturēšanās termiņu. Lai piešķirtu pasīvās balsstiesības tiek piedāvāts pastāvīgās uzturēšanās cenzs 5 gadu apmērā. Tieši šīs prasības Latvijai arī satur lielākā daļa starptautisko rekomendāciju, kas pievienotas sarakstam.

Salīdzinājumam, ES pilsoņiem pastāvīgās uzturēšanās cenzs vispār netiek izvirzīts, viņi var kļūt par deputātu kandidātiem, pirmo reizi ierodoties Latvijā trīs mēnešus pirms vēlēšanām (laikposms, kas nepieciešams personas iekļaušanai Vēlētāju Reģistrā). Pēc 1993. gada Iedzīvotāju Reģistra datiem, 1/3 nepilsoņu dzimuši Latvijā, bet vidējais pastāvīgās uzturēšanās cenzs sastādīja toreiz 26 gadus³⁸.

3.2.4. Publiski no Saeimas tribīnes atšķirības atcelšanu aizstāvēja 19 deputāti (sk. 6. tab.). Paši aktīvākie : Jakovs Pliners (15 uzstāšanās), Vladimirs Buzajevs (14), Aleksandrs Golubovs (7).

Deputātu priekšlikumu aizstāvēšana 9. Saeimas periodā tālu pārsniedza ietvarus, kurus paredz Kārtības Rullis.

Piemēram, 30.–to un 33.–šo mēģinājumus (attiecīgi, 2008. gada 6. martā un 18. septembrī) pavadīja attiecīgās rakstveida argumentācijas un pusotra desmita sabiedrisko organizāciju atbalsta vēstulu izplatīšana Saeimā, kā arī nelieli mītiņi pie ieejas Saeimas ēkā.

34.–to mēģinājumu (2008. gada 2. oktobrī) pavadīja PCTVL frakcijas vēstules iesniegšana Prezidentam ar prasību neizsludināt likumprojektu, kas neparedz nepilsoņu tiesības piedalīties vēlēšanās, kā arī pieņemt sabiedrisko organizāciju delegāciju ar mērķi izskaidrot pozīciju šajā jautājumā. Pie vēstules tika pievienotas 13 starptautisko organizāciju rekomendācijas par tiesību piešķiršanu nepilsoņiem piedalīties vēlēšanās un aprēķini, kas liecina par to, ka no nepilsoņiem pašvaldību uzturēšanai tikai ienākuma nodokļa veidā vien tika iekasēti 1,5 miljarda latu (7.tab.).

7. tabula

Ienākuma nodokļa summa, kuru iekasēja no nepilsoņiem pašvaldību uzturēšanai

Gads	Iedzīvotāji (tūkst. cilvēki)				Personu bez LR pilsonības daļa	Ienākuma nodoklis (mln. Ls)			Cenu indekss	Nepilsoņu izmaksāts ar indeksāciju (mln. Ls)
	Nepilsoņi	ārvalstnieki	Kopumā bez LR pilsonības	Pavisam iedzīvotāju		Pavisam	Pašvaldībām	Nepilsoņu izmaksāts		
1994.	800		800	2540	0,315	108	108	34,02	2,74	93,33
1995.	731		731	2529	0,289	133,1	133,1	38,47	2,33	89,76
1996.	704		704	2473	0,285	153,1	153,1	43,58	1,98	86,47
1997.	665	12	677	2444	0,277	183,5	131,4	36,39	1,83	66,55
1998.	634	20	654	2422	0,27	219,6	157,2	42,46	1,75	74,2
1999.	620	23	643	2412	0,267	239,8	171,7	45,77	1,71	78,18

³⁸ B.В.Бузаев, Неграждане Латвии, Рига, 2007. (V. Buzajevs, Latvijas nepilsoņi, Rīga, 2007., 13.lpp.)

2000.	588	26	614	2387	0,257	261,1	186,9	48,09	1,66	79,97
2001.	551	29	580	2360	0,246	283,8	203,2	49,94	1,62	81,03
2002.	523	30	553	2340	0,236	323,6	231,7	54,76	1,59	87,21
2003.	504	32	536	2331	0,23	367,1	263,5	60,59	1,55	93,75
2004.	481	33	514	2317	0,222	435,5	311,9	69,19	1,46	100,77
2005.	452	35	487	2303	0,211	509,1	371,7	78,6	1,36	107,25
2006.	418	38	456	2291	0,199	657,2	493,2	98,17	1,28	125,71
2007.	386	42	428	2280	0,188	870,5	687,7	129,1	1,18	151,94
2008.	372	46	418	2276	0,184	1006	804,8	147,8	1	147,81
Kopsu mma								976,9		1463,91

35.-tais mēģinājums (2008. gada 11. decembrī) tika veikts nedēļu pēc kārtējās Eiropas Padomes Vietējo un reģionālo pašvaldību kongresa rekomendācijas publicēšanas (numur 18 5. piel.), un, protams, ar norādi uz to. Uzreiz pēc likumprojekta noraidīšanas šī darba autors no Saeimas tribīnes paziņoja, ka LCK uzsāk vēstulju nosūtīšanas uz tām starptautiskajām institūcijām, kuras deva Latvijai rekomendācijas pieļaut nepilsoņus pie vietējām vēlēšanām, kampaņu.

36.-tā mēģinājuma (2009.g. 10.decembrī) gaitā Saeimai tika uzrādīti statistikas dati par neproporcionāli mazo mazākumtautību pārstāvību deputātu kandidātu vidū pēdējās piecās vispārējās vēlēšanās (sk. iepriekš 5. tab.) un materiālus par attiecīgajām sabiedriskās domas aptaujām³⁹.

Pēdējais darbs, par vienu no autoriem kuram ir LCK līdzpriekšsēdētājs, tika reprezentēts sabiedrībai divas dienas pirms pēdējām pašvaldību vēlēšanām. Aptaujā piedalījās 862 pilsoņi un 279 nepilsoņi, kas tika atlasīti ar nejauša izvēruma metodi.

77,3% aptaujāto nepilsoņu izteicās, ka ir gatavi piedalīties vēlēšanās gadījumā, ja viņiem tiks dotas balsstiesības. No tiem tikai 35% aptaujāto nepilsoņu izteica vēlmi balsot par partijām, kuras aizstāv viņu intereses (PCTVL, Saskaņas centrs). 18% aptaujāto bija gatavi balsot par visām tām partijām, kuras sola ņemt vērā krievvalodīgo intereses, vēl 24% - par partijām, kuras nav noskaņotas pret krieviem, un 17%, veicot izvēli, «krievu jautājumu» vispār neņemtu vērā.

Aptauja pilsoņu vidū demonstrēja, ka 46% pozitīvi izturas attiecībā pret ideju piešķirt nepilsoņiem balsstiesības, 26% - negatīvi. Aptauja, kuru pirms gada rīkoja pēc Sabiedrības Integrācijas lietu sekretariāta pasūtījuma⁴⁰ (1200 aptaujāto, kas sadalīti pēc dzīvesvietas, etniskās piederības, pilsonības un vecuma, proporcionāli šiem raksturojumiem iedzīvotāju vidū), deva sekojošus rezultātus: par balsstiesību piešķiršanu nepilsoņiem – 47%, pret – 39%.

3.2.5. Par pašvaldību attieksmi pret nepilsoņiem, kuri netiek pieļauti dalībai pašvaldību vēlēšanās, var spriest pēc jau atceltajām (6., 17., 32.-34., 37.,38. atšķ. no 2.piel.) un vēl spēkā esošajām (34., 64. atšķ. no 1.piel.) atšķirībām starp pilsoņiem un nepilsoņiem, kas tika ieviestas pašvaldību līmenī.

Tostarp, līdz pēdējām pašvaldību vēlēšanām nepilsoņus nelaida strādāt jebkurās komisijās un darba grupās (34. atšķ.) vismaz 28 reģionos, kaut gan no likuma šis ierobežojums tika izslēgts pirms 10 gadiem. Iespējams, ka par signālu pašvaldībām kļuva likumā paredzētais ierobežojums nepilsoņiem strādāt daudzās vēlēšanu komisijās, ieskaitot arī iecirkņu komisijas (37. atšķ.), kuras sastāda tās pašas pašvaldības. Vēlēšanu komisiju locekļu darbību apmaksā no nodokļu maksātāju līdzekļiem.

Ja nepilsoņi tiktu pieļauti darbam vēlēšanu komisijās, tas veicinātu viņu iesaistīšanos sabiedriskajā dzīvē. It īpaši, ja ņemt vērā, ka likums neliedz nepilsoņiem būt par novērotājiem vēlēšanās, ko nepilsoņi aktīvi izmanto.

3.2.6. Vietu skaita sadalīšana Eiroparlamentā (katrai no ES dalībvalstīm) tiek veikta nevis proporcionāli to personu skaitam, kas tiek pieļautas dalībai vēlēšanās, bet gan proporcionāli iedzīvotāju skaitam katrā valstī. Attiecīgi, 2 Latvijas vietas Eiroparlamentā no 9 «pieder» nepilsoņiem, kuriem ir liegtas tiesības piedalīties

³⁹ Viktors Makarovs un Aleksejs Dimitrovs. Latvijas nepilsoņi un balsstiesības: kompromisi un risinājumi. Rīga, 2009: http://www.politika.lv/temas/sabiedribas_integracija/17591/

⁴⁰ Kvantitatīvs un kvalitatīvs pētījums par sabiedrības integrācijas un pilsonības aktuālajiem aspektiem, SIA „AC Konsultācijas”, Rīga, 2008., 53 lpp. : http://www.tm.gov.lv/lv/noderigi/sabiedribas_integracija/sabiedr_integracijas_aktualie_asp_2008.pdf

vēlēšanās (35. atšķ. 1. piel.). Balsttiesību piešķiršana nepilsoņiem Eiroparlamenta vēlēšanās varētu kļūt par soli, kas tiek sperts virzienā, lai atzītu viņus kā tiesību subjektus ES ietvaros, par kuras iedzīvotājiem tie kļuva vienlaicīgi ar Latvijas pilsoņiem, turklāt neprasot nepilsoņu viedokli. Iespējams, balsttiesību piešķiršana nepilsoņiem kalpotu par stimulu atcelt vēl 15 to nepilsoņu tiesību ierobežojumus, kuras valsts teritorijā līdzās ar Latvijas pilsoņiem bauda arī ES pilsoņi.

No tā izriet vēl 6 mēģinājumi (viens vēl 8. Saeimā), kurus veica vienīgi PCTVL, piešķirt nepilsoņiem aktīvās balsttiesības Eiroparlamenta vēlēšanās. Pēdējais mēģinājums notika 2009. gada 23. aprīlī, un tā būtība bija tānī, lai dotu nepilsoņiem balsttiesības 2014. gada vēlēšanās.

3.2.7. Dot nepilsoņiem tiesības piedalīties referendumos (36. atšķ.) tika piedāvāts, pieņemot grozījumus LR Satversmē, kas saistīti ar nepieciešamību rīkot referendumu par Latvijas iestāšanos ES.

Nepilsoņi piedalījās 1991. gada 3. marta referendumā (aptaujā) par Latvijas neatkarību. Turpmākie referendumu vai sagatavošanās procedūras tiem (parakstu vākšana) notika jau bez viņu piedalīšanās. Tai skaitā arī divi (1995. un 1998. g.g.) – par naturalizācijas procedūru, kas attiecās vienīgi uz nepilsoņiem. Pārējie – par pensijas vecuma paaugstināšanas nepieļaušanu un pensiju neizmaksāšanu strādājošiem pensionāriem (1997.), par «Latvenego» privatizāciju (2000.), premjerministra kontroli pār specdienestiem (2007.), vēlēšanu tiesībām atlaist Saeimu un pensiju minimālā apmēra paaugstināšanu (abi – 2008. augustā). Par katru no šiem gadījumiem gribētos uzzināt atsevišķi, kāds ir to cilvēku viedoklis, kuri uzstājas pret nepilsoņu pielaišanu dalībai referendumos.

Par nepilsoņu diskriminācijas netiešu rezultātu kļuva tas, ka Latvijā nav likuma par referendumu (aptauju) pašvaldību līmenī. To, ka nepilsoņi netiek pielaiesti pie šāda veida aptaujām būtu ārkārtīgi grūti pamatot.

Vēl 6. Saeimas laikos (1997. 04.06.) Valsts pārvaldes un pašvaldību lietu komisija iesniedza Saeimā likumprojektu «Par pašvaldību aptaujām», pēc tam pati to atsaucā un 1998. gada martā iesniedza alternatīvo likumprojektu ar tādu pašu nosaukumu, kas tika atbalstīts pirmajā lasījumā. 7. Saeimā likumprojektam izdevās pārvarēt divus lasījumus. Savukārt, 8. Saeima atteicās turpināt tā izskatīšanu. Šis likumprojekts paredzēja divus aptaujas variantus: ar lēmējtiesībām (tikai pilsoņiem) un konsultatīvo (visiem pastāvīgajiem iedzīvotājiem).

9. Saeimā PCTVL iesniedza kā grozījumus likumam „Par pašvaldībām” pilnībā izstrādāto likumprojektu par vietējiem referendumiem. Grozījumus noraidīja, bet likumā „Par pašvaldībām” parādījās uzdevums valdībai (kopš 2008. 17.07.) līdz 2009. gada decembrim izstrādāt likumprojektu par vietējiem referendumiem. Valdība izstrādāja likumprojektu⁴¹, saskaņā ar kuru referendumā varētu piedalīties tikai LR un ES pilsoņi, un arī pašiem referendumiem tika piešķirts vienīgi pašvaldībām rekomendējošs raksturs. Likumprojekts tā arī nebija ienācis Saeimā, un valdībai deva jaunu termiņu – šoreiz līdz 2011. gada 11. decembrim.

Domājams, ka par Saeimas bezdarbīguma atbalsi arī kļuva divu pagastu iniciatīva, kas paredzēja konsultatīvās aptaujas, bet vienīgi vēlētajiem (17. atšķ. no 2. piel.).

3.3. Nepilsoņu tiesības saņemt pensiju un bezdarbnieka pabalstu

3.3.1. No 14 atšķirībām starp pilsoņu un nepilsoņu tiesībām sociālajā sfērā palika tikai 4, turklāt 2 – vissāpīgākās, kas ir saistītas ar atteikumu ieskaitīt nepilsoņiem kopējā apdrošināšanas stāžā to padomju laikposma stāžu, kas tika uzkrāts ārpus Latvijas PSR robežām.

Ierobežojumu satur 1995. gada rudenī pieņemtā likuma «Par valsts pensijām» pārejas noteikumu 1. punkts, un tas ar likuma Par obligāto sociālo apdrošināšanu pret bezdarba gadījumiem, atsaucoties uz likumu «Par valsts pensijām», tiek transportēts, piemērojot to arī bezdarbnieka pabalsta apmēram.

Ja ierobežojumus pensijas apmēriem (62. atšķ.) mēs ievērojam uzreiz, tad ierobežojums bezdarbnieka pabalstam (63. atšķ.) nokļuva klasifikatorā tikai sakarā ar nepilsoņu masveida griešanos LCK krīzes periodā.

3.3.2. Ierobežojums likumā «Par valsts pensijām» parādījās grozījumu otrajam lasījumam iesniegšanas (1995. 19.10.) rezultātā valdības likumprojektam (Nr. 682), kas nesaturēja sevī nekādus ierobežojumus nepilsoņiem. Tajā laikā jau tika ievēlēta 6. sasaukuma Saeima, bet likumprojektu izskatīja vēl iepriekšējais deputātu sastāvs. Atbildīgā komisija neatbalstīja TB/LNNK priekšlikumu. Balsošanā piedalījās 52 deputāti (nepieciešamais kvorums - 51 cilvēks): par - 29 (no 100), pret – 8, atturējās -15. Debašu par priekšlikumu nebija.

Tomēr, gan Saeimas vairākums, gan valdība visos līmeņos, līdz pat Eiropas Cilvēktiesību tiesas Lielajai palātai sīvi aizstāvēja un aizstāv savas tiesības diskriminēt nepilsoņus.

Mēģinājumi atcelt ierobežojumu: 6. Saeima - 3, 7. Saeima - 2, 8. Saeima - 6, 9. Saeima - 8.

⁴¹ Vietējo pašvaldību referendumu likums, likumprojekts Nr. VSS-1914 . Atbalstīts valsts sekretāru sanāksmē 2008.g. 27. novembrī.

Tā ir viena no divām pilsoņu un nepilsoņu tiesību atšķirībām, kuras apstrīdēja Satversmes Tiesā pēc deputātu grupas pieteikuma (lieta № 2001-02-0106, negatīvais spriedums – 26.06.2001).

2000. gada 27. februārī attiecīgā individuālā lieta (№ 55707/00 – N. Andrejeva pret Latviju), kurai piemita precedenta raksturs, tika iesniegta Eiropas Cilvēktiesību tiesā. Sūdzības virzība iekšējās instancēs aizņēma laikposmu no 1997.g. 21. augusta (sūdzības noraidīšana no Valsts Sociālās apdrošināšanas aģentūras rajona nodaļas puses) līdz 1999. g. 6. oktobrim (kasācijas sūdzības noraidīšana no Augstākās tiesas Senāta puses).

2006. gada 11. jūlijā ECT puda uzskatu, ka lieta ir pieņemama izskatīšanai pēc būtības, bet 2007. gada 7. jūlijā – nodeva to izskatīšanai Lielajā Palātā. 2008. 26. jūnijā notika mutvārdu noklausīšanās Lielajā Palātā. 2009. gada 18. februārī tika pasludināts spriedums, kurā ar balsu vairākumu (16:1) tika atzīts Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 14. panta pārkāpums (diskriminācijas aizliegums) kopā ar 1. Protokola 1. panta pārkāpumu (tiesības uz īpašumu). Pieteicējai tika izmaksāta kompensācija 6500 eiro apmērā.

Lietu vadīja pašreizējais LCK līdzpriekšsēdētājs Aleksejs Dimitrovs, un divi bijušie – Vladimirs Buzajevs (pieteicējas pārstāvis) un Leonīds Raihmanis.

3.3.3. Diemžēl, nedz valdība, nedz Saeima neizpilda tiesas spriedumu, un nepilsoņus diskriminējošā likumdošanas norma, kas ir pretrunā ar Konvenciju, paliek negrozīta.

Vēl 2009. gada 24. februārī Ministru kabinets slēgtajā sēdē izskatīja jautājumu «Par ECT spriedumu lietā «Andrejeva pret Latviju»» (protokols 2009-78-k). Debatēs piedalījās ārlietu ministrs M. Riekstiņš, Latvijas pārstāve starptautiskajās institūcijās I. Reine, (kuriem atskaitīties par Latvijas zaudējumu bija profila lieta), kā arī satiksmes ministrs A. Šlesers un pats premjerministrs I. Godmanis (kuriem nebija nekādas formālas saiknes ar pensiju un starptautiskajām lietām).

Labklājības ministrijai kopā ar Ārlietu ministriju tika uzdots uzdevums triju mēnešu laikā izstrādāt un reprezentēt Ministru kabinetam grozījumus likumā „Par valsts pensijām” Pārejas noteikumu 1.punktā, saskaņā ar informācijas paziņojumā piedāvāto otro variantu ECT sprieduma izpildei: atņemt arī pilsoņiem tiesības uz daļu padomju laika stāža, kas tika uzkrāts ārpus Latvijas PSR.

Slēgtajās sēdēs debates netiek protokolētas, bet spriežot pēc publicētā rezumējuma, četri runātāji pārliecināja pārējos ministrus «izpildīt» tiesas spriedumu pēc iespējas vispersvērīgākajā veidā. Ministrijas izstrādātais likumprojekts (Nr. 1362/Lp9) sekmīgi izgāja divus lasījumus (2009. gada 16. jūlijā un 27. augustā) un tikpat sekmīgi tika „apbedīts” Saeimas Sociālo un darba lietu komisijā (pēdēja komisijas sēde – 2009. gada 8. decembrī, I. Reinei un autoram klātesot).

PCTVL frakcija iesniedza Saeimā divus likumprojektus, kuri veicinātu tiesas sprieduma izpildīšanu.

Vienā no tiem (Nr. 1179/Lp9, noraidīts 2009. 30. aprīlī) tika piedāvāts pilnībā kompensēt nepilsoņiem visus zaudējumus. Cietušo skaita novērtējums – 57 000 cilvēku, kompensācijas apmēram – 78 miljoni latu.

Citā likumprojektā (Nr. 1212/Lp9, noraidīts 2009. 21. maijā) tika piedāvāts pārrēķināt tikai tekošos pensiju apmērus. Šajā laikā tika sagaidīts, ka spēkā stāsies sociālie līgumi ar Krieviju (darbs pie līguma uzsākts 1993. gadā, parakstīts 2007. 18. decembrī, abu parlamentu ratificēts 2008. 4. decembrī, bet spēkā tā arī nebija stājies) un Baltkrieviju (analogisks stāsts), pilnībā (Krievijai) vai daļēji (Baltkrievijai) šie līgumi atrisinātu nepilsoņu problēmas ar stāža, kas uzkrāts šo republiku teritorijās, ieskaitīšanu. 2009. gada budžetā pat tika iekļautas attiecīgās izmaksas⁴².

Līgumi ar Lietuvu, Igauniju un Ukrainu jau bija spēkā. Tādēļ, ja tiktu atcelts diskriminācijas akts, tad tekošais pensiju pārrēķins būtu attiecināms tikai uz tiem nepilsoņiem, kuri bija uzkrājuši stāžu 9 atlikušās bijušās PSRS republikās. Cietušo personu skaita novērtējums – 2000, viņu pensiju apmēra pārrēķins (bez kompensācijām) prasa papildus apmēram 1 miljonu latu gadā.

Paralēli centieniem Saeimā, 2009. gada 16. aprīlī partija PCTVL publicēja aicinājumu nepilsoņiem, kas vēlas tiesāties ar valsti. No ap 100 anketām tika izvēlētas 6, kurās bija norādījumu uz stāžu, kas pārsvarā tika uzkrāts Aizkaukāza un Vidusāzijas republikās. Četri nepilsoņi uz 2009. decembri izgāja iepriekšējās tiesas instances, un 2010. gada 24. martā Satversmes tiesā tika ierosināta lieta 2010-20-0106. Lietas sagatavošanas izskatīšanai termiņš – 2010. gada 22. septembris. Prasības – pilna 78 miljonu latu kompensācija 57 000 diskriminācijas upuriem. Tiesas prasību sagatavoja V. Buzajevs (nepilsoņu pārstāvis tiesā) un A. Dimitrovs.

Pie notikumu hronikas varētu tikai piebilst, ka Latvijas uzvarētāja ECT Natalja Andrejeva mira 2010. gada aprīlī, tā arī nesagaidot savas pensijas apmēra pārrēķinu.

3.3.4. Sūdzības Latvijas Cilvēktiesību komitejā sakarā ar diskriminējošu bezdarbnieka pabalsta apmēra samazināšanu ienāca vienīgi no tiem nepilsoņiem, kuri bija uzkrājuši daļu darba stāža Igaunijas, Lietuvas un Ukrainas teritorijās.

⁴² Sk., finanšu ministra atbildi uz PCTVL deputātu jautājumu Nr.148/j9 2009. g. 8. aprīlī.

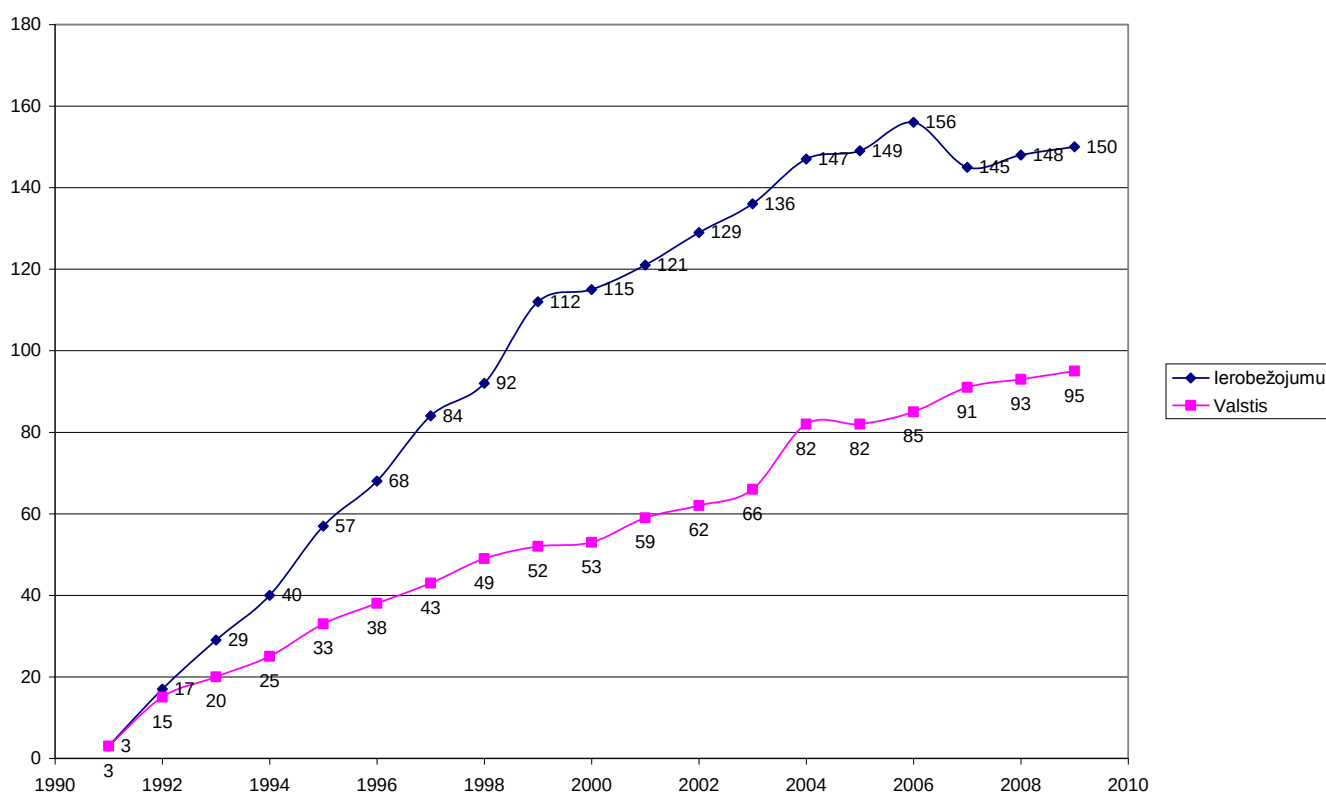
Tas fakts, ka nav sūdzību no tiem nepilsoņiem, kuriem neieskaitīja stāža daļu, kas tika uzkrāts citās teritorijās, ir saistīts ar to, ka tikai ar šīm trim valstīm pastāv divpusējie spēkā esošie līgumi, kuri paredz savstarpēju darba stāža ieskaitīšanu pensijas pārrēķināšanai, tas ir nepilsoņus nediskriminējošie.

Diemžēl Labklājības ministrijas izpratnē, līgumi paredz savstarpēju darba stāža ieskaitīšanu tikai, lai noteiktu tiesības uz bezdarbnieka pabalstu, bet nevis, lai noteiktu pabalsta apmēru. LCK juriste Ž. Kareļina pārsūdzēja šo pozīciju pirmās instances tiesās, un vannēja. Labklājības ministrija pirmo instanču tiesu spriedumus pārsūdzēja. Izskatīšanas rezultāts būtu sagaidāms tikai 2011. gadā, tas droši vien ir daudz vēlāk par Satversmes tiesas sprieduma pasludināšanu lietā par nepilsoņu pensijām, kas minēta 3.3.3.p.

Līgumam ar Krieviju, kas tā arī nebija stājies spēkā, nepiemīt iepriekšminētais trūkums, bet līgums ar Baltkrieviju arī neatrisina jautājumu par bezdarbnieka pabalstiem nepilsoņiem.

3.4. Starptautiskie līgumi

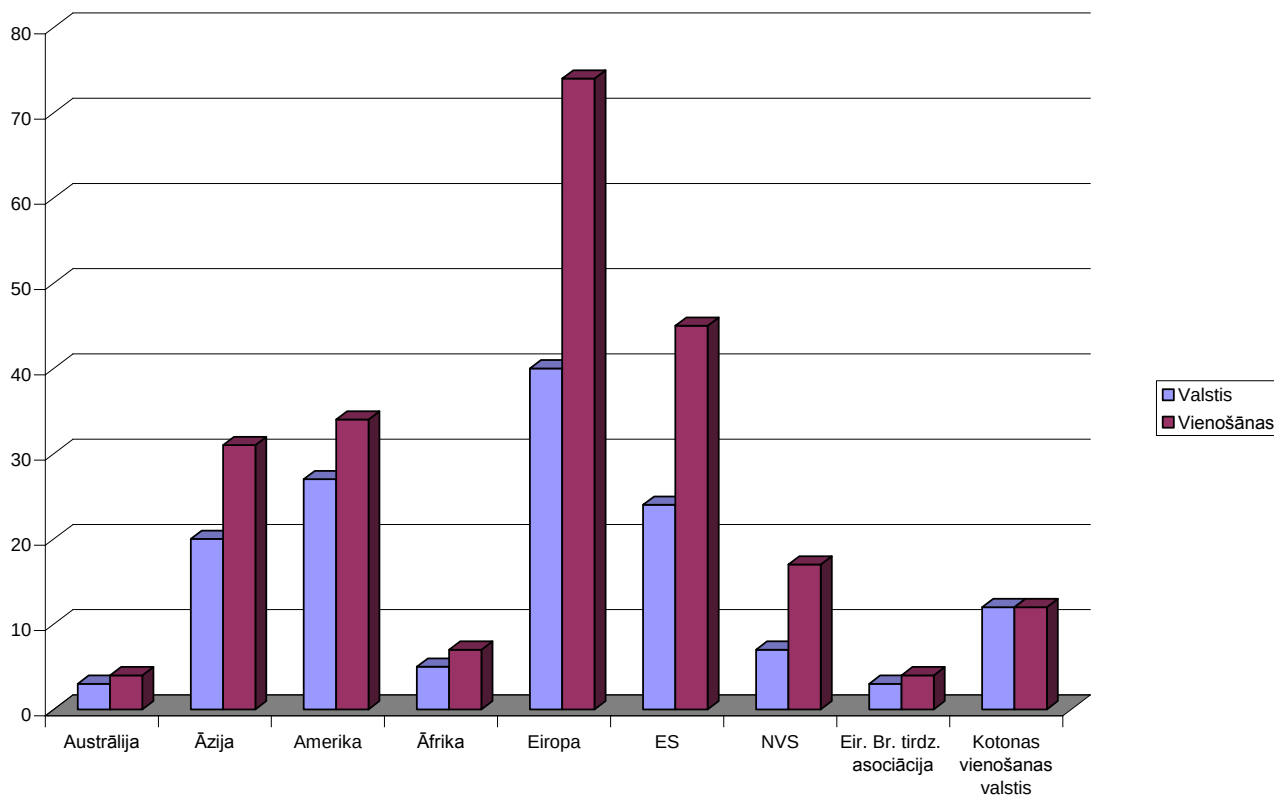
3.4.1. Kāzuss ar starptautiskajiem līgumiem, kas ir iepriekš minēts 3.3.4. punktā, nebūt nav vienīgais. To starptautisko līgumu skaitam, kuros daudzas valstis savās teritorijās diskriminē LR nepilsoņus salīdzinājumā ar LR pilsoņiem (3. piel.), piemīt tendence pieaugt (9. zīm.)⁴³.

9. zīm. Ierobežojumi nepilsoņiem, kurus ievieša ar starptautiskiem līgumiem

Valstu, kuras diskriminē Latvijas nepilsoņus, ģeogrāfiskais stāvoklis arī ir visai plašs (10. zīm.).

⁴³ Sastādot zīmējuma diagrammu, tika ņemti vērā tikai divpusējie līgumi.

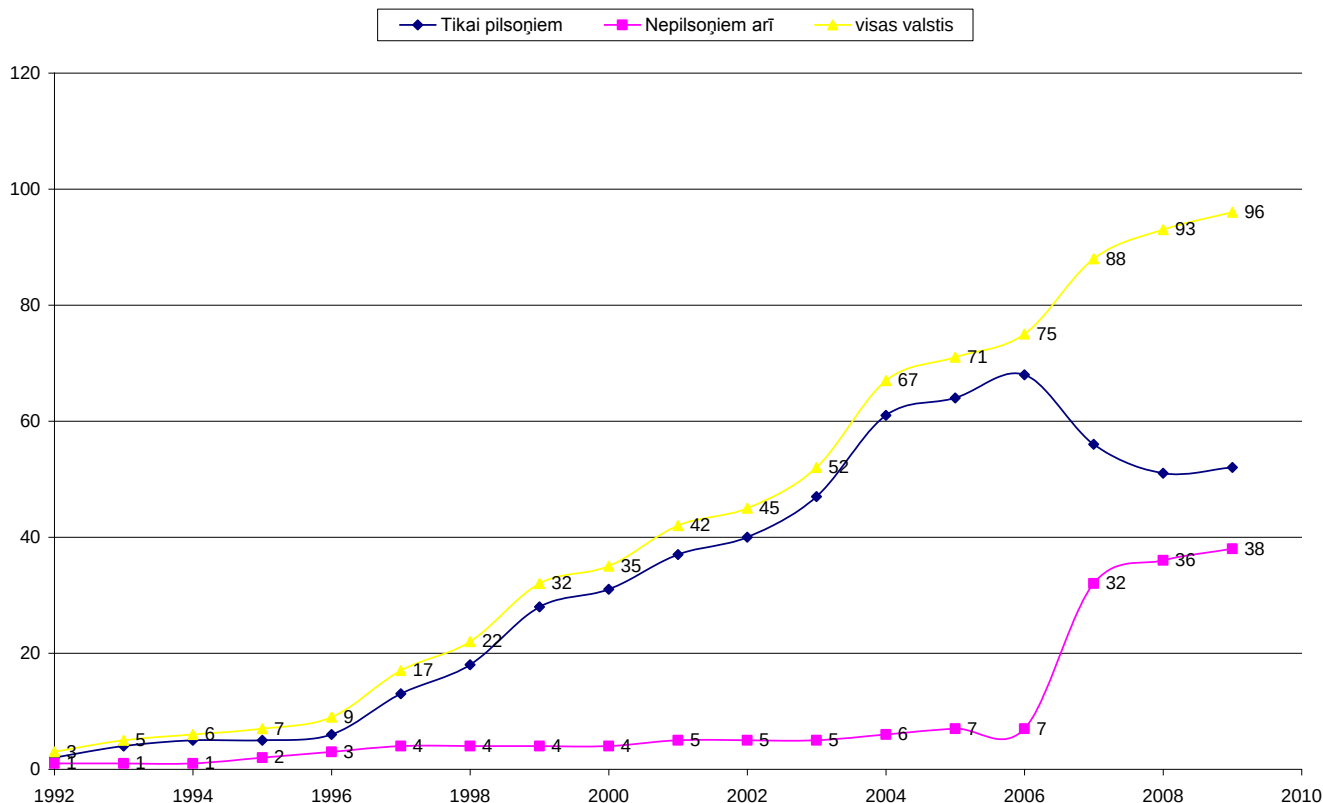

10. zīm. Valstis, kuras nosaka diskriminējošas atšķirības Latvijas nepilsoņiem salīdzinājumā ar tās pilsoņiem (neņemot vērā daudzpusējos līgumus)

Atsevišķu valstu vidū līdere ir Ukraina, kas noslēdza ar Latviju 7 diskriminējošos līgumus, tiesa, divi no tiem ir zaudējuši savu spēku. Piemēram, Ukraina noteica bezvīzu režīmu Latvijas pilsoņiem, bet joprojām pieprasa vīzas no nepilsoņiem. Pie tam, pēc nepilsoņu daļas Latvijas ukraiņu vidū tieši viņi ieņem līdera pozīcijas starp Latvijas cittautiešiem. 2010. gada 1. janvārī etnisko ukraiņu vidū bija 58,8% nepilsoņu, bet 1993. g. – 93,7%.

Otro vietu ieņem tāda valsts kā Ungārija - ar 6 diskriminējošiem līgumiem, 2 no kuriem jau zaudējuši savu spēku. Trešo vietu (4 spēkā esoši līgumi) ieņem Baltkrievija, Izraēla, Kanāda, Polija un ASV.

3.4.2. Lielāko daļu diskriminējošo līgumu sastāda vienošanās par bezvīzu režīmu, kurš pārsvarā ir pieejams tikai Latvijas pilsoņiem (11. zīm.).

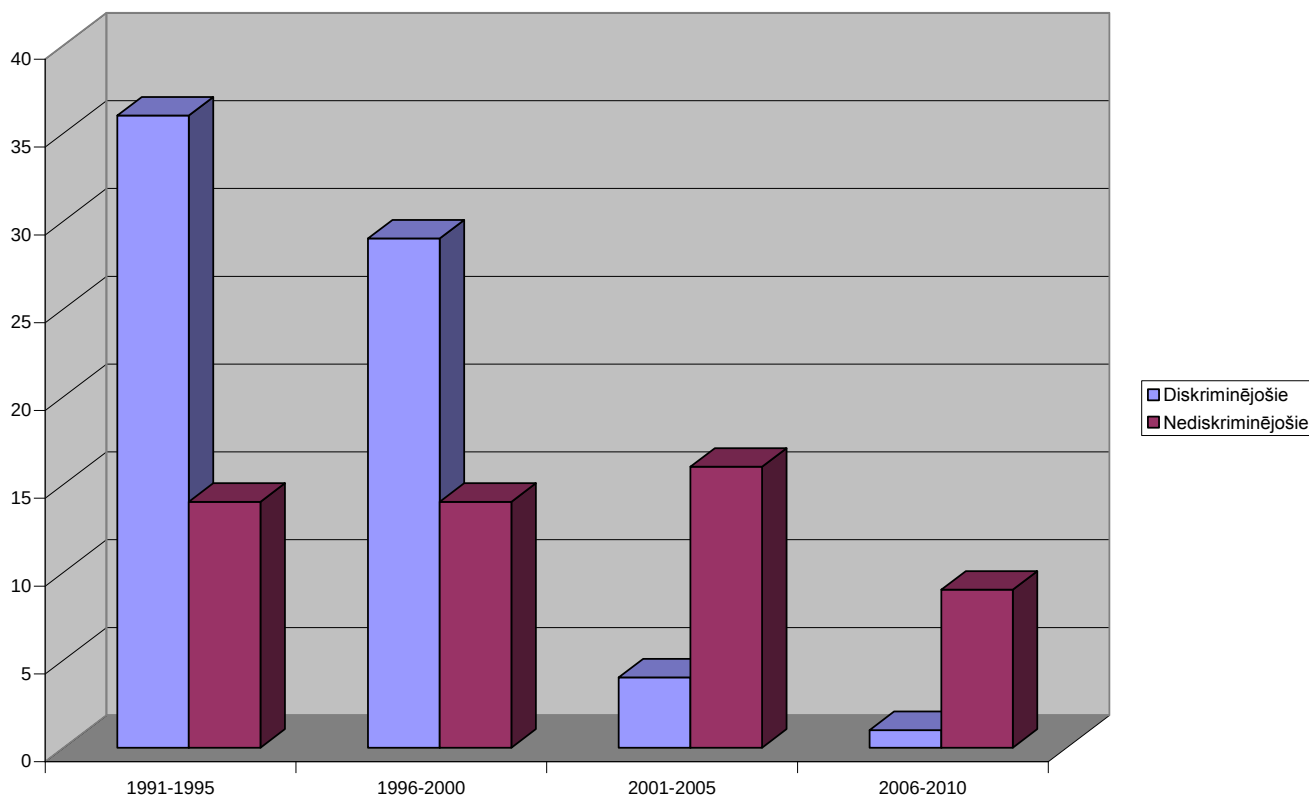

11. zīm. Valstis ar bezvīzu režīmu dažādām Latvijas iedzīvotāju kategorijām

Tam, ka 2007. gadā krasi palielinājās to valstu skaits, kurās nepilsoņi var iebraukt bez vīzām, mēs varam pateikties nevis Latvijas Ārlietu ministrijai, bet gan bijušajai LCK līdzpriekšsēdētājam un Eiroparlamenta deputātei Tatjanai Ždanokai, kura bija spējīga iesniegt grozījumu attiecīgajā ES Reglamentā № 1932.

Vienīgajai nepilsoņu preferencei salīdzinājumā ar pilsoņiem – bezvīzu ieceļošanai Krievijā – mēs arī zināmā mērā varam pateikties LCK. Partija PCTVL 2007. gada 19. augusta vēstulē visām Krievijas Domes frakcijām ne tikai palūdza ieviest bezvīzu režīmu nepilsoņiem, bet arī pievienoja tai informāciju, kas tiek aprakstīta šajā punktā. Īpaši vēstulē tika pasvītrots tas fakts, ka bezvīzu režīmu Latvijas nepilsoņiem nodrošina Gruzija.

3.4.3. Kā tika iepriekšminēts 1.4. punktā, materiāls par starptautiskajiem līgumiem no saraksta iepriekšējās versijas tika iesniegts arī Latvijas Ārlietu ministram. Ministrs sūdzējās deputātiem, ka divpusējo sarunu gaitā ir grūti izskaidrot partneriem, kas tie tādi nepilsoņi ir. Tomēr pēdējā laikā Ārlietu ministrija bija guvusi kaut kādus panākumus līgumu noslēgšanas jomā (12. zīm.).

12. Zīm. Tipveida līgumi (par noguldījumu aizsardzību, gaisa satiksmi un aplikšanu ar nodokļiem), kuri satur un nesatur nepilsoņu tiesību diskrimināciju

4. Noslēguma secinājumi

4.1. Reprezentētais materiāls, mūsaprāt, atklāja dziļas pretrunas, kas pastāv gan Latvijas, gan starptautiskās sabiedrības uzskatos par Latvijas nepilsoņu problēmu.

No vienas puses, Latvija uzskata nepilsoņa statusu par pagaidu statusu. No citas puses – šim statusam 2011. gadā jau apritēs 20 gadi.

Latvija nevēlas samazināt pilsoņu un nepilsoņu tiesību atšķirību skaitu, apgalvojot, ka tās galvenais uzdevums ir samazināt nepilsoņu skaitu. Bet naturalizācijas process praktiski ir pilnībā apstājies, un galvenais nepilsoņu skaita samazināšanās faktors ir spiestā emigrācija, bet tagad arī banāla mirstība. Nepilsoņu skaita samazināšanās divkārt tiek sagaidīta tikai pēc 14 gadiem, bet četrkārt – pēc 28 gadiem.

Starptautiskās organizācijas dod Latvijai daudz rekomendāciju, kā paātrināt naturalizācijas procedūru un samazināt pilsoņu un nepilsoņu tiesību atšķirības, ko šīs organizācijas, atšķirībā no Latvijas, taisnīgi uzskata par vienu un tā paša integrācijas procesa pusēm, kuras nav pretrunā cita ar citu.

Bet nekādu rūpju par pašu doto rekomendāciju izpildīšanu šīs organizācijas nepauž. Vēl vairāk, valstis – šo organizāciju dalībnieces – savās teritorijās attiecībā pret Latvijas nepilsoņiem izturas, kā vulgāri ksenofobi.

4.2. Cerams, tas fakts, ka LCK cītīgi pēta pilsoņu un nepilsoņu tiesību atšķirības, kā arī šķēršļus naturalizācijas ceļā, netiks interpretēts, kā atteikums no pilsonības nulles varianta. Mēs neatsakāmies no tīkamā mums mērķa panākt tās vai citas atšķirības atcelšanu vai kādu kosmētisku atvieglojumu naturalizācijas procesā, bet tomēr neuzskatām visus šos centienus par galveno mērķi.

Pirmām kārtām, savāktais materiāls kalpo par lietišķu pierādījumu tam, cik amorāli ir vienlaicīgi atņemt lielākajai daļai nelatviešu politiskās tiesības, turpmāk atgriežot tās individuālā kārtā un uz noteiktiem, apzināti lielākajai daļai diskriminējamo neizpildāmiem nosacījumiem.

Mūsu prasības ir dot pilsonību visiem, bez eksāmeniem un zvērestiem.

Pilsonības likums paliek negrozīts kopš 1998. gada. Partija PCTVL izrādījās vienīgā, kura ar tiešu mūsu dalību, trīsreiz (2005. gada 29. septembrī, 2008. gada 11. decembrī un 2009. gada 10. decembrī) iesniedza Saeimā likumprojektus, kuru mērķis bija radikāli trīskārt samazināt bezpilsonību – atzīt par pilsoņiem visus, kas šeit dzimuši, un personas vecumā virs 60 gadiem. Pirmā likumprojekta izskatīšanas priekšvakarā PCTVL organizēja tā

atbalsta demonstrāciju Rīgas centrā (sankcionēt šo akciju izdevās tikai tiesas ceļā) un šajā pasākumā piedalījās aptuveni 1000 cilvēku.

Centieni visus nepilsoņus padarīt par pilsoņiem, nebūt netraucē, bet tieši palīdz izvirzīt likumdošanas priekšlikumus, kaut vai daļēji uzlabojot situāciju.

7. Saeimas sastāvā PCTVL vienotā frakcija 31 reizi iniciēja pilsoņu un nepilsoņu tiesību atšķirību samazināšanu. Prasība Satversmes tiesā attiecībā par nepilsoņu pensijām tika iesniegta kopīgi ar sociāldemokrātu frakciju.

8. Saeimā tika novērotas 159 PCTVL iniciatīvas un 48 frakciju TSP un LSP, kuras patlaban apvienojās Saskaņas Centrā, iniciatīvas. Tika izdarītas arī divas kopējās divu un triju frakciju iniciatīvas.

9. Saeimā PCTVL kontā bija 104 šādas iniciatīvas, bet SC – tikai 3.

4.3. Nez kāpēc aicinājumi pēc pilsonības nulles varianta tiek uzskatīti par ekstrēmistiskiem. Kaut gan Latvijas Tautas Fronte, kura saskaņā ar 1990. gada marta vēlēšanām saņēma vairākumu Latvijas Augstākajā Padomē, pirms vēlēšanām tieši arī solīja pilsonības nulles variantu⁴⁴.

Paradoksāli, bet tas pats 1991. gada 15. oktobra Augstākās Padomes lēmums, kas sadalīja Latvijas iedzīvotājus pilsoņos un nepilsoņos, un atņēma politiskās tiesības aptuveni 1/3 vēlētāju, satur sevī nulles varianta elementus.

Deputāti taču varēja rīkoties arī saskaņā ar senlaiku Atēnu variantu, kad par pilsoņiem tika atzīti tikai tie bērni, kuriem abi vecāki bija pilsoņi.

Pēc iedzīvotāju Reģistra datiem, 1993. gada oktobrī 1 171 743 Latvijas iedzīvotāju vai nu bija pirmskara Latvijas Republikas pilsoņi, vai arī abi viņu vecāki bija pilsoņi. To personu skaits, kurām abi vecāki bija nepilsoņi, bija 821 665.

Visbeidzot, **395 928** cilvēkiem par pilsoni bija tikai viens no vecākiem. Lūk, viņus arī atzina automātiski par pilsoņiem, un pēc šādas rīcības Latvijas Republikai nekas jauns nenotika.

Pēc stāvokļa uz 2010. gada 1. jūliju, Latvijā dzīvo **335 918** nepilsoņu.

⁴⁴ «LTF iestājas par to, ka pilsonību iegūst pastāvīgie Latvijas iedzīvotāji, kuri deklarē savu vēlēšanos iegūt Latvijas pilsonību un nepārprotami saista savu likteni ar Latvijas valsti" ». LTF priekšvēlēšanu programma , 2.5. p.